

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**ESKİ MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DA
BÜYÜ VE KEHANET**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL ATİLA

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. REMZİ KUZUOĞLU**

AKSARAY 2018

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

ESKİ MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DA
BÜYÜ VE KEHANET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL ATİLA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. REMZİ KUZUOĞLU

AKSARAY 2018

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (7) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Ayşegül

Soyadı: ATİLA

Bölümü: Tarih

İmza:

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Büyü ve Kehanet

İngilizce Adı: Magic and Prophecy in Ancient Mesopotamia and Anatolia

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ayşegül ATİLA

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ayşegül ATİLA tarafından hazırlanan “Eski Mezopotamya ve Anadolu’da Büyü ve Kehanet” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:(Doç.Dr.Remzi KUZUOĞLU)

(Tarih, Aksaray Üniversitesi)

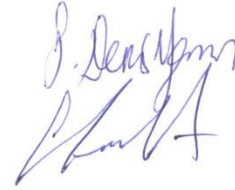
Üye: (Dr. Öğr. Üyesi İrfan Deniz YAMAN)

(Arkeoloji, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Suzan AKKUŞ MUTLU)

(Tarih, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

İmza

İ. Deniz Yaman

Tez Savunma Tarihi: 14/05/2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 13/06/2018 tarih ve 2018/28-14 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin
Ayşegül Atıla

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Dr. Öğr. Üyesi Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	6
ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BÜYÜ VE KEHANET	6
1.Kehanet Olgusu	10
1.1.Hastalıklar ve Karaciğer Falı	11
1.2. Rüya	12
2. Ritüeller.....	14
2.1.Namburbi Ritüeli.....	14
2.2.Bit Rimki Ritüeli (temizliğin evi)	15
2.3. Bit Sala-Mē (su serpme evi) ve Bit Mē Seri (hapis evi)	15
2.4.Ağıt Yakma Ritüeli.....	16
2.5. Mis Pi ve Pīt Pi Ritüelleri.....	16
II. BÖLÜM	18
ESKİ ANADOLU'DA BÜYÜ VE KEHANET	18
1. Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö 1974-1719)	18
2. Eski Asur Büyü Metinleri	22
2.1. Lamaštum Demonuna Karşı Yapılmış Büyüler:.....	23
2.2. Nazara Karşı Yapılmış Büyü	24
2.3. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılan Büyü	25
2.4. Koruma Amaçlı Yapılan Büyü	26
3. Hititlerde Büyü.....	26
3.1.Büyü Ritüellerinde Uygulanan Metotlar:	29
3. 1.1. Benzetme (Analoji) Metodu:.....	29
3.1.2. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu:	31
3.1.3. Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme Metodu:	31
3.1.4. Tanrılara Sunma ve Tanrılardan Yardım İsteme:.....	32
3.1.5. Kefaret Ödeme:.....	33

4. Hititlerde Rüya	36
5.Hititlerde Fal.....	38
5.1. Karaciğer Falı	41
5.2. Kuş Uçuşu Falı	42
5.3. Su Yılanı Falı.....	43
5.4. Talih Falı	43
SONUÇ.....	45
KAYNAKÇA	47
EKLER.....	51

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DA
BÜYÜ VE KEHANET
(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşegül ATİLA, AKSARAY 2018

ÖZET

Kültepe’de sekiz adet büyü metni bulunmuştur. Bulunan bu büyü metinlerin hiçbirinin Mezopotamya ve Hitit devri kaynaklarında rastladığımız kara büyü yani kötü amaçlı yapılmış büyülerden olmadığı görülmektedir. Büyüler sadece hastalık ve kötü ruhlardan korunmak için yapılmıştır. Mezopotamya ve Hitit toplumunda kara büyü yasaklanmıştır. Genelde iyileştirici özelliği olan ak büyüye başvurulmuştur. İnsanoğlu başlarına gelen anormal bir durum karşısında tanrılarının kendilerine kızmış olduğu hissine kapılmışlardır. Bu amaçla da kızgın tanrıyı sakinleştirmek için ritüeller düzenlemişlerdir. Mezopotamya ve Hitit halkı tanrılarının kendilerine mesaj iletmek istediğinde bir takım işaretler gönderdiği inancına kapılmışlardır ve bu işaretleri çözmek için de rüya ve karaciğer falı gibi metotlar kullanarak kehanette bulunmuşlardır. Dolayısıyla toplumla büyü hep iç içe olmuştur.

Bu çalışmada büyüün toplum yaşamındaki yeri ve insanları büyüye yönelten nedenler araştırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk önce Kültepe’de ele geçen büyü metinleri ele alınmış, daha sonra Mezopotamya ve son olarak da Hitit devri kaynaklarından büyü ile ilgili bilgiler derlenmiş ve bu sonuçlar doğrultusunda büyüün insan yaşamının hemen her alanında yer aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kısacası büyüün insanlar için vazgeçilmez bir olgu olduğu sonucuna varılmıştır.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Eski Asur, Mezopotamya, Ak Büyü-Kara Büyü, Hititler, Ritüel, Kehanet, Rüya, Fal

Sayfa Adedi:53

Danışman: Doç. Dr. Remzi KUZUOĞLU

AKSARAY UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
MAGIC AND PROPHECY IN ANCIENT
MESOPOTAMIA AND ANATOLIA

(Master Thesis)

Ayşegül ATİLA, AKSARAY 2018

ABSTRACT

Eight magic texts were found at Kültepe. It's seen that none of these texts of magic are black magic, that is, magic spells we encountered in the Mesopotamia and Hittite age sources. The magic was made only to avoid disease and evil spirits. In Mesopotamia and Hittite society, black- magic was prohibited. People applied for white- magic which generally has a healing property. Mankind was seized by a feeling that the gods got angry with them before an abnormal situation they had. For this purpose, they arranged rituals to calm the angry gods down. The Mesopotamian and Hittite people were convinced that their gods sent a number of signs when they wanted to send a message to them, and they also prophesized using methods such as dream and liver fortune to solve these signs. Therefore, the magic was always within the society.

In this study, it was tried to investigate the place of magic in society life and reasons that lead the people to magic. In this direction, firstly the text of magic recovered from Kültepe are worked through; then the data about magic is compiled from Mesopotamia and Hittite age sources. And, in accordance with these results, it has been learnt that magic is involved in almost every course of human life. In short, it's been concluded that magic is an indispensable fact for people.

Science Code:

Key Words: Old Assyrian, Mesopotamia, White-magic, Black-magic, Hittities, Ritual, Prophecy, Dream, Fortune

Page Number:Fifty-three

Supervisor: Associate Professor Remzi KUZUOĞLU

GİRİŞ

Büyü, “belli sonuçlar elde etmek amacıyla doğüstü sayılan güçlerin yardımına başvurmak veya doğada bulunan gizli güçleri ya da varlıkları etkilemek suretiyle yapılan ve belli usulleri olan bir dizi törensel uygulamaları ifade eden kavramdır”.¹ Büyü manasına gelen Almanca ve Fransızca Magie, İngilizce Magi, Magic kelimelerinin aslı Yunanca Magos’tan gelmektedir. Eski Türk dilinde ise büyü “bügi” veya “büğü” şeklinde yazılmaktadır.²

Büyücülüğün ne zaman ve nerede ortaya çıktığına dair karar vermek oldukça güçtür. Araştırmacıların ortak fikirlerine bakarsak büyücülük Orta Doğu’da çıkmıştır ve doğudan batıya doğru yayılma göstermiştir. Büyünün insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. İlk kez nerede ve nasıl çıktığı bilinmemekle birlikte büyüün, ilkçağ insanların, mağara duvarlarına çizdiği bizon resimleriyle başladığı düşünülmektedir. Tasvirler mağaranın oturulmayan en karanlık köşelerinde ve adeta gözden saklanırcasına yapılmıştır, peki insanlar neden mağaranın en karanlık köşelerinde resim yapıyorlardı? En fazla kabul gören fikir, avın zenginleşmesi ve erişkinliğe geçiş törenleri (inisiasyon) için yapılan seramoni ve büyüler sırasında bu resimlerin yapıldığı yolundadır. Av aletleri ve sembolik işaretler ise, yakalanması çok arzu edilen bir avı ele geçirme isteğinin sembolik bir tasviri ve bir av büyüsü olarak kabul edilmiştir.³

Duvar resimlerinin tamamen şamanistik eylemlerden ibaret olduğunu savunan araştırmacılar, yer altı ve yerüstü ruhlar dünyası ile iletişim kuran şamanların, mağaraları

¹ Esmâ Reyhan, Tülin B. Cengiz, “Başkent Hattuşa’nın Şifacı Kadınları: Büyücüler”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (2016) :105

² Abdülkadir Sipahi, *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, 1

³ Gülfem Uysal, “Mağara Sanatı”, *Mağara Araştırma Derneği*, 06800, 40

yer altı dünyasının kapıları olarak gördüklerini ve şamanlara yardım eden hayvan ruhlarını aradıklarını ifade etmektedirler. Kayalardan çıkarmış gibi görünen hayvan resimlerinin ruhlar dünyasında gerçek dünyaya geçişi yansıttığı varsayılmaktadır.⁴

Peki, insanoğlunu büyüye iten neydi? İnsanoğlu yaratılışından bu yana hemen her çağda bilinmezliği öğrenmek, yaşam ve ölümün sırlarını çözmek için hep bir arayış ve merak içinde olmuştur. Bu yüzden de hep büyüye başvurmuştur. Peki, her önüne gelen büyü yapabilir miydi? Tabii ki hayır. Büyücülük uzmanlık gerektiren bir meslekti. Büyücü olarak adlandırılan kişinin toplum içinde özel bir konumu mevcuttu. İsteyen her kişi, büyücü olamamaktadır. Bu kişiler kendilerinin insanüstü yeteneklere sahip olduklarını düşünmüşler ve toplumda ayrıcalıklı bir kesimi oluşturmuşlardır. Büyücülükle uğraşanların çoğunluğu kadındır ve her yaş grubundan büyücülerin var olduğu saptanmıştır. Şeytanların ve cinlerin onlarla daha kolay ve çabuk bağlantıya-diyaloga geçtiğine inanılırdı. Yapılan ayinler esnasında da büyücünün kendinden geçmesi çevresindeki insanların ona daha çok bağlanmasına neden olmuştur. Büyücüler belirli zamanlarda ritüel düzenlerdi. Yapılan ritüellerle kötülüğü başka nesnelere aktarmak, kişileri felaketten arındırmak, düşmana zarar vermek, saldırılardan korumak ve öfkeli tanrıların kararlarını değiştirmek hedefleniyordu. Mezopotamya toplumlarınca uygulanan önemli ritüellerden birisi Namburbi Ritüeli'dir. Kötü kehanetin, tanrıyı öfkeliendiren bir günahın sonucu olduğuna inanılırdı. Kötü etkiden kurtulmak amacıyla Namburbi Ritüeli yapılırdı. Bu tören çoğunlukla kral, kötü kehanetten etkilenen kişi ve cin kovucu din adamı tarafından düzenlenirdi. Gerçekleştirilen ritüellerin felaketleri önleyeceğine inanılırdı. Törenin bitiminde kötü kehanete maruz kalan kişi normal yaşamına devam ederdi.⁵ Mezopotamya insanları kötü bir durumla karşılaştıkları zaman ve bu kötü durumdan kurtulmak için din adamları öncüllüğünde ağıtlar yakmışlardır. Bu ritüel ise Ağıt Yakma Ritüelidir. Mezopotamya ağıtları “gala” din adamları tarafından bir düzen eşliğinde gerçekleşirdi. Bu ağıtlar kızdırılmış ve gücendirilmiş tanrıyı sakinleştirmek için yapılıyordu.⁶ Asur ve Babil’de gerçekleşen önemli arındırma ritüellerinden birisi de Bīt Rimki’dir (temizliğin evi).Bu tören kral için yapılmakta olup şehrin dışına kurulan sazdan kulübelerde gerçekleştirilmekte ve birkaç gün sürmektedir. Diğer arındırma ritüelleri ise Bīt sala me(su serpmeye evi) ve Bītmeseri’dir (hapis evi). Bu ritüeller kirli madde ya da insanla temas

⁴ Uysal, 41

⁵ Suzan Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri”, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi 9 (2014): 284

⁶ Mutlu, 282-283

edildiği zaman, insan kontrolünün dışında gelişen deprem ve güneş tutulması gibi durumlarda veya tanrı öfkesinin diğer belirtileri için tertip edilmiştir.⁷ Yapılan ritüellere baktığımız zaman insanoğlunun başına gelen kötü olaylar karşısında büyü ve ayinlere başvurduğu görülmektedir. Onlar yaşanan her kötü olayda tanrılarının kendilerine kızdığına inanmış ve tanrıyı sakinleştirmek istemiştir, bu sakinleştirme de büyü ve ritüellerle olmuştur. Düzenlenen bu ritüellerde neler yaptıkları hangi malzeme kullandıkları yeterince açık değildir. Gerçekleştirilen ritüellerde büyüünün uygulanacağı kişinin öncelikle dinsel yönden arınması gerekmektedir. Ardından büyüünün içeriğine uygun olarak merhem, ilaç, tütsü, çeşitli müzik aletleri, büyü ipleri gibi malzemeler kullanılırdı. Büyü metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla, büyüünün içeriğiyle ilgili sözler şiirsel olarak ardı ardına tekrarlanarak, büyü ritüeli gerçekleştirilirdi.⁸

Büyü iyileştirici özelliği olan “ak büyü” ve kötüleştirici özelliği olan “kara büyü ” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İnsanlar kara büyüyle daima mücadele etmiştir. Kara büyü yapan büyücüler ise her zaman toplum tarafından lanetlenmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na ait büyü metinleri Mezopotamya ve Hitit belgelerinde örnekleri sık görülen ve kötülük için yapılan kara büyü veya bağlama büyüsü gibi özellikler taşımamaktadır. Büyüler genellikle hastalıklar ve kötü cine karşı koruma maksadıyla yapılmışlardır. Eğer bir kişiye kötü bir büyü yapılmışsa büyü bozma metotlarından en çok tercih edileni yakmak manasına gelen “maqlu büyü”dür. Büyünün tarzına göre farklı figürler olup bunlar “terra kotta” olarak ifade edilen pişmiş topraktan, yağ ve ya balmumu gibi maddelerden yapılmışlardır. Büyü uygulaması gerçekleştirilirken bu figürler yakılmış veya eritilmişlerdir. Bu uygulama esnasında figürlerin eriyip yok olmaları gibi maruz kalınan büyüünün de öyle yok olması sözlü olarak ifade edilmiştir. İyileştirici büyülerden birisi de “şurpu”dur. Bu büyü, büyücünden yardım talep eden kişinin hangi sebeple tanrıları öfkелendirdiğini bilmediği hâllerde uygulanmıştır. Bu hastalar, büyücüye uykusuz olduğu durumlarda ya da şiddetli titrediği, ağzının köpürdüğü ve baş ağrısı çektiği durumlarda başvurmuşlardır. Bu ayinde bütün günahlar ayrıntılarıyla sayılırdı ve yakılan ateş büyücü tarafından söndürülürdü.

⁷ Ebru Mandacı, “Arkeoloji ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2016): 223-224

⁸Nurgül Yıldırım, “Eski Mezopotamya ve Anadolu Uğursuzluk İnancı ve Bununla İlgili Büyü Ritüelleri”, History Studies 1 (2015): 242

⁹Mandacı, 219-220

Böylece günahların yok olduğuna inanılırdı.⁹ Bu uygulamalardaki temel amaç, kara büyü'nün etkisini ak büyü ile ortadan kaldırmaktır.

Gelecekte olacaklar her zaman merak edilmiş olup geleceğe dair ipuçları kehanet yöntemleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır. İnsanoğlu başına gelen anormal bir duruma anlam yükleyerek tanrının kendilerine mesaj ilettiğine inanmışlardır. Tanrıların kendilerine kızdıkları zaman ceza olarak onlara çeşitli hastalıkları musallat etmiş olduğuna inanılırdı. Bu düşünce de tanrılar ile insanlar arasında kehanetin önem kazanmasına yol açmıştır. Bu yüzden sık sık büyü ve fala başvurmuşlardır. Ayrıca hayvanların iç organlarına bakarak da kehanetlerde bulunurlardı. Öyle ki krallar askeri bir harekât yapacakları zaman bile durumun uygun olup olmadığını karaciğer falıyla öğrenmeye çalışırlardı. Bu organda bazı belirtiler ve işaretler aranarak bunlar değerlendirilirdi. Bu yazgılar kişinin başına o an için gelecek şeyi belirtirdi. Daha önceden tanrılar tarafından ikaz edilen kişi dua ve tören yoluyla tanrıların verdiği kararı tersine çevirebilirdi. Bu kehanet yöntemi Babiller'den Hurriler aracılığıyla Hititlere de geçmiştir.

Rüyalar da birer kehanet habercisidir. Tanrıların rüyalar aracılığıyla insanlara mesaj ilettiğine dair bir inanç vardır. İnsanlar gördükleri rüyalarla tanrılarına isteklerini aktarabilirler veya bağışlanmak isteyebilirlerdi. Rühayı yorumlayan kişi, rüya tabircisidir. Rüyaya yatmadan önce niyet tutulur ve kutsal alanda rüyaya yatılır. Rüyaya yatan kişi öncelikle bütün kötülüklerden arınmış olmalıdır. Hititler tanrılarının rüya vasıtasıyla insanlara isteklerini bildirebileceklerine de inanmaktaydı. Hititçe šuppišeš kelimesi (dinsel bakımdan) temiz (yatakta) uyumak yani belli bir konuda tanrıdan cevap almak amacıyla, dinsel yönden temizlenerek, rüya görmek üzere uykuya yatmak anlamında olduğu ve Hititlerin tanrı iradesini öğrenmek maksadıyla bu yöntemi gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir.¹⁰

Çalışmamızda öncelikle büyü ve büyücünün ne anlama geldiğini çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre tanımlamaya, daha sonra ise bu kelimelerin insanlar üzerinde ne anlam ifade ettiğini ve hangi amaçla kullanıldığını incelemeye çalıştık. Büyünün insanlık tarihi kadar eski bir geçmişinin olduğunun vurgusunu yaptık. Büyü aslında insanların sadece dini hayatını etkilememiştir. Büyü karşılaşılan her kötü durumda başvuru bir yöntem olarak gözümüze çarpmaktadır.

¹⁰ Yasemin Arıkan, "Hitit Dini Üzerinde Bir İnceleme", Fakülte Dergisi 1-2 (1998): 282

Büyücünün toplum tarafından belli bir saygınlığının olduğunu, büyücülüğün uzmanlık gerektiren bir meslek haline geldiğini belirtmeye çalıştık. Ritüellerin toplum hayatında önemli bir yeri vardı ve hemen hemen her alanda ritüeller yapılıyordu. Kehanet olgusunun da toplum hayatında ne denli önemli olduğunu vurgulamaya çalıştık. İnsanlar tanrılarla iletişime geçmek için belirli metotlara başvurmuşlardır ve bu metotlardan fal ile rüya üzerinde durduk. Rüya yorumunda da tanrıların onlarla iletişim kurduğunu, onlara bazı işaretlerle yol gösterdiğini belirttik. Kısacası büyü'nün toplum hayatındaki yerini incelemeye çalıştık.

Yapılan çalışmalardan da anlaşıldığı üzere kötü büyüden uzak durulmuş ve kötü büyü'nün etkisi ak büyü denilen iyileştirici büyü ile ortadan kaldırılmıştır. İnsanları büyüye yönelten neden gelecek merakı, hastalıklar ve tanrı ile iletişime geçmektir. İnsanlar başlarına gelen her kötü olayda büyü ve büyücüye başvurmuştur neden gelecek merakı, hastalıklar ve tanrı ile iletişime geçmektir. İnsanlar başlarına gelen her kötü olayda büyü ve büyücüye başvurmuştur.

I. BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BÜYÜ VE KEHANET

Büyü kelimesi Sümerce “EN” Akadça “šiptu” anlamına gelmektedir.¹¹ Büyüyü uygulayan kişiler ise büyücülerdir. Büyücünün toplum içindeki özelliklerine baktığımızda onların toplum içinde belli bir saygınlığa sahip olduğunu görmekteyiz. Büyücünün kendine has özellikleri onu çevresindeki insanlardan ayırmaktadır. Ayinin uygulama aşamasında kendinden geçmesi ise çevresindeki insanların ona olan inançlarını sağlamlaştırdığı belirtilmektedir. Kendini insan-üstü varlık olarak hisseden ve öyle görünmeye çalışan bu kişiler, toplumda ilginç bir sınıf olarak var olmuşlardır. Büyücü olarak adlandırılan kişilerin büyük oranda kadın olduğu inancının hâkim olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. İnsanları böyle düşünceye sevk eden şey ise kadınların büyüye daha yatkın olmasıdır.¹² Mezopotamya’da kadın büyücülere ^{mi}UŠ. ZU dua ile ruhları kovan, cinci kadınlara aşıptum; bilici/kâhin kadınlara šā’iltum adı verilmiştir.¹³

Asur büyücülüğünde cadı çok güçlü ve dehşet vericidir. Bir Asur yazıtı cadılar hakkında şöyle der: "Evren onun dünyasıdır, her dağda gezinir, tüm sokakları dolaşır, evlere sızar, kalelere girer, dört yol ağızlarında bulunur. Cadı, tanrıların ağzını kapatır ve tanrıçaların dizlerini zincirler."¹⁴

Kara büyü veya cadılık, Eski Mezopotamya’nın gündelik yaşamının mühim bir parçasını teşkil etmektedir. Mezopotamya toplumunda cadıcılık resmi olarak yasaklanmıştır. Büyü yapan kişiler cezalandırılmıştır. Kadın ya da erkek büyü yapar ve büyü yaptığı kanıtlanırsa ölüm cezasına çarptırılırdı. Ur-Nammu Kanunları’nın 10. maddesine göre bir kişinin büyücülükle itham edilmesi durumunda Nehir Tanrısı’nın hâkimliğine başvurulmaktaydı.¹⁵

¹¹ Ebru Mandacı, 217

¹² Sinem Doğan, “Toplum Tarihinin Karanlık Dünyası: Büyü”, Açık Bilim(Bağımsız Bilim Medyası), (2013): 3

¹³ Yıldırım, 240

¹⁴ Serap Çobanoğlu, *İnançlarda Büyü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KKTC Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa, 2006, 15

¹⁵ Ebru Mandacı, “Arkeoloji ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük”, Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2016): 218

Ur-Nammu Kanunları:

Madde 10.“Eğer bir adam, bir adamı büyücülükle itham ederse nehir tanrısına(onun adaletine) götürülür. (nehre atılır). Eğer nehir tanrısı temize çıkarırsa götüren (itham eden) 3 şekel gümüş tartacaktır” denilmektedir.¹⁶

Hammurabi Kanunları:

Madde 2.“Eğer bir adam, bir adam hakkında (onun) büyü (yaptığını) iddia ederse ve onu ispat etmezse (edemezse), üzerine büyücülük iddiası atılan adam, nehre gidecek, (nehre dalacaktır). Eğer nehir onu çekerse (zaptederse) iftira eden onun evini (mülkünü) alacak (sahiplenecektir). Eğer o adamı nehir temize çıkarırsa ve selamete çıkarırsa iftira eden adam öldürülecektir. Nehrin selamete çıkardığı (adam) iftiracının malına mülküne sahip olacaktır”denilmektedir.¹⁷

Bu maddelerden anladığımız nehrin adaletine olan inançtır. Kişi suçlu ise nehir onu geri verir, şayet suçsuz ise nehir onu geri vermezdi.

Mari Krallık Arşivleri’nde ele geçirilmiş bir belgede kara büyü ve buna uygulanan cezai yaptırım konusundaki bilgileri görmekteyiz. Hanat eyaletinin yöneticisi Meptûm tarafından Mari kralına gönderilmiş olan bir belgede (ARM XXVI, 253), Hammî-Epuh isimindeki genç bir çocuğa büyü yapmakla itham edilen Mârat-İştar adında bir genç kızın davasından söz edilmektedir. Mârat-İştar’ın annesi, kızının yerine nehir sınavından geçmek zorundadır. Meptûm, bu annenin kızını aklamak için ettiği yemini ve bu sınavın her iki kadın için yol açtığı üzücü sonucu şöyle ifade etmektedir: ¹⁸

Kadına şu sözler söyletildi: ‘Yemin ederim ki kızım Mârat-İştar, Dâdiya’nın oğlu Hammî-Epuh’a büyü yapmadı. Ne kapıdan ne başka bir yerden eve büyü çöp attı ne de Dâdiya’nın oğlu Hammî-Epuh’a onunla yaptığı ekmek, yemek, bira ya da başka bir şeyi yedirip içirdi.’ Bu sözler söylattirildikten sonra, kadın tanrının [nehrin] içine düştü ve öldü. Söylediklerini kanıtlayamadı. Çocuk, böylece büyüden kurtulmuş oldu.¹⁹

Ebru Mandacı’ya göre, Mârat-İştar genç adama yemeklerini yapsın diye verdiği oduna büyü yapmıştır. Muhtemelen, bu odunu yakmakla kötü büyüünün onun yediklerine geçerek,

¹⁶ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, 40)

¹⁷ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, 185

¹⁸ Mandacı, 219

¹⁹ Mandacı, 219

onu hasta ettiği düşünölmektedir. Ayrıca, tanrısal yargılamanın suçluyu ortaya çıkarıp cezalandırmakla kalmadığı, aynı zamanda mağduru da sıkıntısından kurtardığı anlaşılmaktadır.²⁰

Mezopotamya büyü geleneğinde büyüler başlıca “kara büyü” ve “ak büyü” olarak ikiye ayrılmaktadır.²¹ Mezopotamyalılar, toplumdaki bazı şahısların ilişki kurdukları doğaüstü güçler sayesinde insanlara kara büyü yaptıklarına inanmışlardır. Buna inanan Mezopotamyalılar hastalıkların, habis ruhların insana sahip olmasından ve kötü cinlerin insan vücudunu ele geçirmesinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir.²² Bununla birlikte, hastalığın sebebinin bir tanrının öfkesi olduğu da düşünmüşlerdir. Eğer hastalığın nedeni bir tanrının öfkesi ise bu öfkenin yatıştırılması gerektiğine inanılmıştır. Örneğin her Babilli’nin dua ettiği ve adaklar sunduğu kişisel tanrı ya da tanrıçaları mevcuttur. Bu tanrıların kişiyi ibislere ve kötü ruhlara karşı koruduğuna dair kaynaklar bilgi vermektedir. Bu nedenle de koruyucu muskalar takılmış ve görevleri büyü sözlerini söylemek ve kötölükleri kovmak olan rahiplerin ((w)aşıpu, mašmašu) ayinler tertip ettiği belirtilmektedir. Tanrı Ea/Enki iyi büyü ve dua sanatının kaynağı olarak düşünölmüşür.²³ Şayet “kara büyü” yapılmışsa, hastanın iyileşmesi için bu büyüünün etkisinin belli metotlarla ortadan kaldırılması gerekmiştir. Kara büyüünün tesirini yok ederek, kötü ruhların insan vücudundan kovulmasını sağlayacak olanın ise “ak büyü” olduğunu kabul etmişlerdir. Bu sebeple de hastalıkları sihirle ya da efsunla tedavi ettikleri belirtilmektedir.²⁴

Büyünün etkisini yok etmek için uygulanan büyülerden en iyi bilineni yakmak anlamına gelen “maqlu büyü”dür. Her büyüye göre farklı figürler mevcuttur ve bunlar “terra kotta” denilen pişmiş topraktan, yağ veya balmumu gibi maddelerden yapılmışlardır. Büyü yapılırken bu figürler yakılmış veya eritilmişlerdir. Bu işlem esnasında bunlar nasıl eriyip yok oluyorsa, yapılmış olan büyü de öyle yok olsun denilmektedir.²⁵ Büyünün etkisini bozmadan önce yapılmış olan büyüünün içeriğinin bilinmesi gerekmektedir. Büyülenmiş bir kimse büyüüyü bozmak için birçok usul kullanmıştır. Onun yaptıkları bilinmediğı için büyücülerin artık yapılane etki edemeyeceğine inanılmıştır. Büyüyü bozacak kişi yaptığı şeylerin öğrenilmemesi için gece ve yer altı tanrılarına başvurduğu belirtilmektedir. İkinci

²⁰ Mandacı, 219

²¹ Mandacı, 218

²² Mandacı, 218

²³ Mandacı, 218

²⁴ Mandacı, 218

²⁵ Mandacı, 219

olarak başvuru olan çare ise büyücüler Zaban şehrine göndermek veya sırları öğrenmemeleri için onların gelmelerini engellemek olmuştur. Bu nedenle de gece tanrılarına hitap eden dua okunmuştur. Maqlu büyü, küçük küçük büyü sözleri ile ona ait ritüellerden oluşmaktadır. Dua ile başlayıp; rica, iyi temenni ve teşekkür ile sonlandırılmaktadır. Her ritüelin sonunda hangi malzemenin kullanıldığı belirtilmektedir. Büyü uygulaması sırasında yemin eden, yemine tabi tutan ve yemin hamisi olmak üzere üç şahıs gereklidir.²⁶

Yakma olayı KAR 80 nolu büyü metninde karşımıza çıkmaktadır. Büyüyü ya da kötülüğü yapan kişinin heykelciği hazırlanır ve büyücü kadını temsil eden heykelciğin üzerine balık yağı serpilerek yakılır. Kasitler zamanından kalma bir maqlu büyü metninin 75-86. satırlarında yakılan heykelciğin, büyü yapan kadın ve erkekler olmak üzere kimleri temsil ettiği anlatılmaktadır. Metnin 110-116. satırlarında da Ateş Tanrısı Girru'ya hitap edilerek, büyücülerin yakılması, düşmanın yok edilmesi ve kötülüğün çabuk giderilmesi istenmiş olduğu belirtilmektedir.²⁷

Tedavi edici büyülerden içerik açısından en ilginç olanlardan birisi de Babil büyü geleneklerinden olan “şurpu”dur. Şurpu anlam olarak maqlu büyü ile aynı olsa da ikisi arasında bazı farklar vardır.²⁸ Şurpu, büyücüden yardım talep eden kişinin hangi eylemiyle tanrılarını kızdırdığını bilmediği hallerde tatbik edilmiştir. Bu hastaların, büyücüye endişeli, uykusuz olduğu durumlarda ya da şiddetle titrediği, ağzının köpürdüğü, dilinin tutulduğu ve baş ağrısı çektiği zamanlarda başvurmuş olduğu belirtilmektedir. Bu ayinde muhtemel bütün günahların ayrıntılarıyla sayılmış olduğuna değiniliyor.²⁹ Ayinin “yakma” kısmında ise hasta olan kişi ateşe bir soğan, bir demetten toplanmış hurma veya hasır atmıştır. Bu esnada büyücü de dua okuyarak, kişinin günahlarını ayin sırasındaki performansı ile karşılaştırılmıştır. Nihayetinde büyücü ateşi söndürmüş ve böylece günahların yok edildiğine dair inancın hâkim olduğu kaynaktan belirtilmektedir.³⁰

İnsanoğlu, başlarına gelecek kötülükleri engellemek ve tanrılar tarafından bir cezaya çarptırılmamak için, aynı zamanda da tanrılarının dileklerinin yerine getirilmesini istemek için kanlı ve kansız olmak üzere iki farklı şekilde kurban sunmuşlardır. Kansız kurbanlar çeşitli yiyecek, içecek ve bitkilerden oluşurken, kanlı kurbanların insanlardan ve hayvanlardan oluştuğu belirtilmektedir. İnsan kurban edilecekse bunlar alt statüdeki

²⁶ Mandacı, 219

²⁷ Mandacı, 219

²⁸ Mandacı, 220

²⁹ Mandacı, 220

³⁰ Mandacı, 220

kişilerdir. Kurban edilecek hayvanda dikkat edilecek husus sağlıklı olmasıdır, sunulan yiyeceklerin de taze olmasına özellikle dikkat edilirdi.³¹Kurban takdiminin özel bir törenle yapıldığı belirtilmektedir. Kansız olarak düzenlenen kurban törenlerinde ilahlara yiyecek ve içecek sunulur, otlar yakılarak etrafın güzel kokması sağlanırdı. Tanrılar için düzenlenen günlük ritüellerde şarap, bira, süt ve ekmek kullanıldığı ve bu malzemelerin tapınak sakinlerinin arasında paylaşıldığı ifade edilmektedir. Tanrılara sunulan kurbanların o tanrının gelirine göre değiştiği belirtilmektedir. Tanrı An'a sunulan içecekler sekiz çeşitti. Bu içecekler on sekiz altın kapla takdim edilirdi. Sabahları da bir mermer kap içinde süt ve günlük otuz ekmek veriliyordu. Bu ekmeklerin dörtte biri buğday, dörtte üçü de arpadan yapılıyordu. Tanrıça İnanna'ya on iki kap, tanrıça Nina'ya da on kap şarap veriliyordu. ³² Tanrıya kanlı kurban sunulacaksa bunlar hayvanlar ve insanlardan oluşmaktadır. Hayvan kurban edilecekse eğer evcil hayvanlar tercih edilirdi. Nedeni ise insanlarla birlikte yaşadığı için değerli olduğu düşünülürdü.³³Mutlu, hem kanlı hem de kansız kurban ritüeline şu örneği vermektedir: Ritüelde İstar'ın tapınağına kurbanların ve içkilerin kral tarafından sunulduğu, kazan olduğu desteklenen bir kaptan söz etmektedir. Bu kabın derin olmayan kâse türünden farklı olduğunu, kralın arkasında bulunan din adamının kâse veya bir tepsi tuttuğunu belirtmektedir. Başka bir sakallı adam bir boğayı keser ve arkasında onu takip eden dört adam daha vardır. Bu örnekten de anlıyoruz ki tanrıya hem kanlı hem de kansız kurban beraber de sunulabilmektedir.³⁴ Her ikisinde de amaç aynıdır, tanrının gönlünü almak. Mezopotamya insanı sundukları kurbanlar sayesinde tanrılarının kendini bağışladığına inanırdı. Ayrıca toplum bir bakıma sunulan kurbanlar sayesinde başlarına gelecek kötü olayların önüne geçmiş oluyordu.

1.Kehanet Olgusu

Kehanet, insan ile Tanrı arasındaki iletişimi, insanoğlu yararına kullanmayı sağlayan dolaylı bir yoldur.³⁵Eski Mezopotamya'da kehanet Tanrının gönderdiği mesajları insanlara iletmeye yarayan bir çeşit iletişim aracı olarak kendini göstermektedir. Mezopotamya insanına göre Tanrı kendilerine mesaj göndermek istediğinde bazı işaretlerle şifreler

³¹Suzan Akkuş Mutlu, “ Eski Mezopotamya'da Tanrılara Sunulan Kurbanlar”,Tarih Okulu Dergisi 17 (2014): 3

³²Mutlu, 5

³³ Mutlu, 7

³⁴ Mutlu, 12

³⁵Hande Duymuş Florioti, “Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış”,Tarih Okulu Dergisi, 15 (2013): 24

göndermiştir. Bu şifrelerin hastalık, rüyalar, doğal afetler vasıtasıyla insanlara iletilmek istendiğine inanılmıştır. İnsanoğlu bu nedenlere dayanarak meydana gelen her anormal durum karşısında Tanrı'nın kendilerine mesaj ilettiği inancına kapılmaktan kendini alıkoyamamıştır. Aslında insanı kehanete ileten ana neden gelecekte neler olacağı merakıdır ve işte bu yüzdendir ki Mezopotamya insanı geleceği kehanet yöntemleriyle öğrenmeye çalışmıştır. Mezopotamya kültüründe geleceğin, Tanrıların özellikle tuhaf yarattığı, bundan dolayı dikkat çeken bazı olay ve varlıklarda yazılmış, “şifrelenmiş” olduğuna inanılmıştır.³⁶ Mesela;

“Eğer bir kadın, kulaksız bir çocuk dünyaya getirirse, ülkede kıtlık olacaktır.”³⁷

Bu cümleden anladığımız yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanoğlu anormal bir durum karşısında Tanrıların kendilerine mesaj ilettiğine inanmış olmalarıdır.

Mezopotamya toplumu kehanette bulunmak için bazı kehanet metotlarını kullanmışlardır. Bunlar; hastalık ve karaciğer falı, bir diğeri de rüyalar.

1.1.Hastalıklar ve Karaciğer Falı

Mezopotamya’da hâkim olan düşünce olgusuna baktığımızda, insanların hastalanmasının altında yatan neden kendilerine Tanrıların kızmış olduğu inancı yatmaktadır. Tanrıların onlara kızarak mesaj iletmek istediği düşüncesine sahiptirler. Hastalık denilince “asu” ve “aşıpu” terimleri karşımıza çıkmaktadır. “asu”hekim, “aşıpu” kâhin, büyücü, münecim olarak ifade edilmektedir.³⁸ Kaynaklardan anladığımız hastalanan kişinin hekimin yanı sıra kâhinlere de başvurduğudur.

Mezopotamya inancına göre kehanet sayesinde kâhin, Tanrıların taleplerini keşfederek, hastalığın nedenleri hakkında önemli bilgiler elde edebilecek, böylece geleceği okuyarak tedavilerin etkisini öğrenebilecekti. Dolayısıyla insanlar, nedenini bilemedikleri ve Tanrılardan geldiği düşünülen bir sıkıntı ve hastalık sebebiyle, yine Tanrılara danışıp derman aramışlardır. Bu sayede, hastanın öleceği ya da kurtulabileceği yönünde kehanetlerde bulunulduğu değerlendirilmiştir. Bu noktada karaciğer okuma yöntemi devreye girecektir.³⁹

³⁶ Florioti, 25

³⁷ Florioti, 25

³⁸ Florioti, 26

³⁹ Florioti, 27

Mezopotamya insanı karaciğeri vücudun merkezi olarak görmüşlerdir ve meydana gelen hastalıkların karaciğer üstünde gözlemlenerek anlaşılabilmesine inanmışlardır. Bu kehanet yöntemini Hititler de kullanmıştır. Din adamları, tanrı heykelinin önüne bir mangal koyarak hayvanı törenle kurban ettikten sonra ciğerini çıkarırdı. Ortaya çıkan işaretlerden bir takım değerlendirmelerde bulunurlardı. Bu yazgılar kişinin başına o an için gelecek şeyi belirtirdi. Halklarının görevini ve yazgılarını düzenleyip yöneten tanrıların kararları, tıpkı yöneticilerininki gibi koşullara bağlı olup değişebilirdi. Daha önceden tanrılar tarafından uyarılan kişi dua ve tören yoluyla tanrıların verdiği kararları değiştirebildiği belirtilmektedir.⁴⁰

İç organların incelenmesi neticesinde olumlu ya da olumsuz bir sonuca varılırdı. Tanrılara sunulan hayvanların karaciğerlerindeki sadece medyumların çözdüğü bir takım işaretler ile tanrıların talepleri din görevlileri tarafından insanlara aktarılırdı. Bu fal öyle önemliydi ki krallar bile savaşa çıkacakları zaman seferin başarılı geçip geçmeyeceğini karaciğer falına baktırarak tespit ettirmektedirler.⁴¹

Karaciğer falındaki sonuç, sadece şahsı değil, tüm ülkeyi de ilgilendirmektedir:

“Eğer (kurban edilen koyunun) safra yollarının koledok kanalı yoksa kralın ordusu bir akın sırasında susuzluk çekecektir.”

“Eğer (kurban edilen koyunun) karaciğerinin sağ tarafında parmak şeklinde iki ur varsa, bu, ülkede anarşi çıkacağına delalettir.”⁴²

Yukarıda da gördüğümüz gibi (kurban edilen koyunun) ciğer falına bakılarak sadece kişinin hastalığının nedenine bakılmayıp, ülkenin geleceğini ilgilendiren ve hayati önem taşıyan kararların alınmasında bu yöntemin insanoğlu üzerinde ne denli önemli bir yer edindiğini görmekteyiz. Aslında uygulanan bu metotlar insanoğlunun yaşamında vazgeçilmez bir parçaydı ve hayatlarının büyük bir kısmını bu inançlarla geçirmektedir.

1.2. Rüya

Günümüz insanı rüya gördüğü zaman, görülen rüyalardan çeşitli anlamlar çıkartmaya çalışır ve rüyayı olumlu ya da olumsuz bir şekilde yorumlar. Mezopotamya insanı da

⁴⁰Suzan Akkuş Mutlu, *Eski Mezopotamya'da Tören*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, 19

⁴¹ Suzan Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri”, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 9(2014): 281

⁴² Florioti, 28

gördükleri rüyalardan çeşitli anlamlar çıkartmışlardır ve Tanrılarının rüyalar aracılığıyla kendilerine mesaj ilettiği inancına kapılmışlardır. Dolayısıyla rüya, onlara göre birer kehanet habercisiydi.

Eski Mezopotamya insanı rüyaya çeşitli isimler vermişlerdir. “Sumerce MAŠ. GE: Gecenin ürünü; Akadca’da tabrît mûši: Gece görülen hayal, yine Akadca šuttu: Rüya ve aynı kökten šittu: Rüya, uyku” terimleridir.⁴³

Tanrı Şamas’a yazılmış edebi bir mektupta;

Ey Şamaš!

İnsanların hepsi seninle beraber sevinirler... Yorucu, rüyaları tabir ederken, iyi ve kötü senin önünde diz çöker...

Ey Şamaš!

Sen kâhinlerin (ağzından konuşuyorsun)

Rüya yorucu kadınların (kulaklarını açıyorsun)... Onların ciğer fallarını (sen idare ediyorsun)...⁴⁴ Denilmektedir.

Bu örnekten anladığımız halkın Tanrı Şamas’a olan sevgisini ve şükranlarını görmekteyiz. Anladığımız kadarıyla rüya yorumcusu ve ciğer falı bakan kadınlara yardım edenin Tanrıları Şamas olduğudur.

Aslında insanoğlu başlarına anormal bir durum geldiğinde hep bir arayış içerisinde olmuştur. Tek çıkar yol ise kehanetler aracılığıyla Tanrılarından bir mesaj beklemiştir. Tıpkı rüya kehanetinde olduğu gibi. İnsanlar gördükleri rüyayı rüya yorumcularına yorumlatarak Tanrılarının kendilerine iletmış olduğu mesajları almaktadır ve hayatlarını o mesaja göre şekillendirmektedir.

Rüya ile ilgili kehanetlere bakacak olursak;

“Eğer biri uyuduğu sırada, rüyasında şehrin başına yıkıldığını görür, çılgılık atar da kimse onu duymazsa; o kişinin şansı artacaktır”,

“Eğer biri uyuduğu sırada, düşünde şehrin başına yıkıldığını görür, çılgılık atar da birileri onu duyarsa; o kişinin şansı azalacaktır”,

⁴³ Florioti, 29-30

⁴⁴ Florioti, 29

“Eğer biri (rüyasında) köpek eti yerse: Saldırı ya da ulaşılamayan arzu”, “Eğer biri rüyasında manda eti yerse: Ömrü uzar”,

“Eğer biri rüyasında maymun eti yerse: Başarılı olur”, “Eğer biri rüyasında insan eti yerse: Zengin olur”,

“Eğer biri rüyasında ölü eti yerse: Kendisine ait olan her şeyi bir başkası alır”⁴⁵

Bu kehanetlere baktığımızda rüyanın insan yaşamında ne denli önemli olduğunu anlamaktayız. Aslında insanlar kehanetlerle yaşamına şekil vermiş ve anormal bir durumu bu kehanet araçlarıyla çözmeye çalışmışlardır.

Mezopotamya’da kötü rüya görenler için de çareler aranır ve belli yöntemler uygulanırdı. Bu yöntem kötü kehanetli rüya gören kişinin sabah olduğu zaman ayağını yere basmadan hemen önce üç kez “bu rüya iyiye işarettir” demesi şeklinde gerçekleşirdi. Böylece rüyanın kötü kehanetinden kurtulmuş olacağı düşünülürdü.

2. Ritüeller

Ritüel kelime anlamına göre izlenecek yol, düzenanlamına gelmektedir.⁴⁶ Mezopotamya insanı başlarına gelen her kötü olayda Tanrılarının kendilerine kızmış olduğunu düşünürlerdi ve bir şekilde kızan Tanrının yatıştırılması gerekiyordu. İşte bu sebeplerden dolayı belirli aralıklarla Tanrının gönlünü almak için din adamları eşliğinde ritüeller düzenlenirdi. Düzenlenen ritüel sonucunda kötü kehanetlerden kurtulmuş olurlardı. Ritüel düzenlenecek kişi dinsel yönden arındırılması gerekirdi.

2.1.Namburbi Ritüeli

Kötü kehanetten etkilenen kişiler için Namburbi Ritüeli düzenlenirdi. Bu kötülük kovma töreninde ilk taşıyıcı ve bir de kişinin kötülüğü devrettiği kişi vardır. Kötülüğü taşıdığı düşünülen şeyin genellikle bir madde olduğu belirtilmektedir. Bu nedenden dolayı da kilden, hamurdan ve balmumundan heykelcikler yapılmıştır.⁴⁷ Kötülüğü ortadan kaldırmak için su, yakmak için ise ateş kullanılmıştır. Kötülüğü uzaklaştırmak için yüksek seslerle dualar okunmuştur. Ritüellerin gerçekleşmesinde en önemli koşul kişilerin arındırılmış

⁴⁵ Florioti, 30

⁴⁶ Şeyma Ay, “Mis pi”-Pit pi” Ritüelleri ve Eski Mezopotamya’da İnsan Tanrı İlişkisi”, Tarih Okulu Dergisi, 15 (2013): 2

⁴⁷ Mandacı, 222

olmasıdır. Yani saf (temiz) olması gerekmektedir. Ritüele katılacak kişiler ellerini yıkayarak da arınabilirlerdi. Tütsü yakılarak da ortamın arındırıldığına kaynaklar yer vermiştir. Ritüel uygulanan kişi kötülüklerden arındırılmış olur. Bu tören çoğunlukla kral, kötü kehanetten etkilenen kişi ve cin kovucu din adamları tarafından tatbik edilirdi. Tören sonunda kötü kehanetten etkilenen kişi normal yaşamına dönerdi. Namburbi Ritüeli birkaç günden fazla sürebildiği gibi hayli kısa da sürebilirdi. Bazı ritüeller kullanılan malzemelerden dolayı masraflı oluyordu ve hazırlanmak günlerce sürüyordu.⁴⁸

Kişinin yaşamında ciddi bir tehdit var ise vekil olarak hayvan kullanılır. Uygulanan törende hasta kişi yatağına gece küçük bir keçiyi alır. Ertesi gün kazılan çukura ikisi de yatırılır ve keçinin boğazı kesilir ve ölen keçiye tıpkı insanmış gibi davranılarak yas tutulur. Hayvanın cesedi gömüldükten sonra hastanın kurtulduğuna inanılırdı.

Ritüelde kullanılan nesneler bir hayvan veya tedavi edici olduğu düşünülen taşlar ve bitkiler de olabilmektedir. Burada “kişi için kötü bir alamet olarak yorumlanan şey veya nesne genellikle yok edilir veya yakılırdı. Ritüelde kullanılan taşlar ise, bir tapınağın altına gömülür, böylece taşların gücü tapınağa, dolayısıyla Tanrı’ya ulaşmış olurdu.⁴⁹

2.2.Bit Rimki Ritüeli (temizliğin evi)

Arındırma ritüellerinden biridir. Bu törende şehrin uzağına sazdan kulübeler kurulur ve burada kral için tören düzenlenirdi. Din adamlarının duayı okuduğu esnada kral kulübeye girer ve kötü ruhun heykelinin göğsünü hançer ile delirdi. Daha sonra kral ağzını su ve bira ile yıkar ve ağzındaki heykelin üzerine çıkarırdı ve en sonunda da heykel gömülürdü. Böylece kral arındırılmış olurdu.⁵⁰

2.3. Bit Sala-Mē (su serpmeye evi) ve Bit Mē Seri (hapis evi)

Bunlar arındırma ritüelleridir. Bu ritüeller kirli madde veya insanla temas edildiğinde, deprem ve güneş tutulması gibi durumlarda ya da tanrı öfkesinin diğer belirtileri için uygulanmıştır. Bu ritüellerde su, yağ ve bazı temizleme maddeleri kullanılırdı.⁵¹

⁴⁸ Mutlu, 284

⁴⁹ Florioti,33

⁵⁰ Mandacı, 223“

⁵¹ Mandacı, 224

2.4.Ağıt Yakma Ritüeli

Mezopotamya insanı kötü kehanetten kurtulmak için din adamlarının eşliğinde ağıtlar yakmışlardır. Mezopotamya ağıtları “gala” din görevlileri tarafından belli bir sisteme göre gerçekleştirilirdi. Ağıtlar “kirugu” adı verilen bir işaret düzeninin yanı sıra “gala” din adamlarına özgü bir lehçeye sahipti.⁵² Ağıtlar Tanrının öfkesinden korkulduğu için yakılmaktaydı. Bir nevi kızmış Tanrıyı yatıştırmak için. Bu esnada dualar edilir ve beraberinde ağıtlar yakılırdı.

2.5.Mis Pi ve Pīt Pi Ritüelleri

Mezopotamya toplumlarının inancında tanrı heykelleri büyük bir öneme sahipti. Mezopotamyalılar tanrılarını hassas kişilikli insani karakterlere sahip olarak düşünmüşler ve tanrı heykellerini bu özelliklere göre şekillendirmişlerdi. Heykeller metal ile kaplı, odundan bir iç öz ile yapıldığı, muhtemelen kıymetli taşlar ile döşendiği belirtilmektedir.⁵³Bir ilah heykelinin hazırlanması ile ilgili ritüeller Mis Pi, “ağız yıkama”; Pīt Pi, “ağız açma”olarak ifade edilmektedir. Yıkama eyleminden de anlaşılacağı gibi bu uygulama çoğunlukla kutsal su ile bazen de egubbûbulunan şurup ya da yağ ile gerçekleştirilmekteydi. Ağız açma ve ağız yıkama ritüelleri din görevlilerinin heykellere sunularda bulunabilmesi adına oldukça önemlidir.⁵⁴

Ağızaçma, Mis pi Ritüelinin amacına baktığımızda cansız tanrı yontusunun Tanrılara has olan güçlerini ortaya çıkarmaktır. Tanrısına kavuşmamış olan Tanrı yontusunun güçlerini yerine getirmek için rahipler ve Tanrıların bir ritüele ihtiyacı vardır. Bu ortaklaşa işbirliği sonucunda, ağız yıkama ritüeli ile kült objesi insan kaynaklı herhangi bir kirlenmeden arındırılırken, ağız açma ritüeli de kült objesinin bir ilah gibi davranması sağlanmakta olduğu belirtilmektedir.⁵⁵

Rahipler ritüeller için hazırlıklara başlar. Atölyede bulunan tanrı yontusu renkli yünlerle giydirilir ve buhur, fener, kutsal su ile yapılan ilk arınma ritüeli gerçekleştirilirdi. İlk arınma ritüeli rahiplerin duası ile başlamaktadır.⁵⁶

⁵² Mutlu, 282

⁵³Suzan Akkuş Mutlu, *Eski Mezopotamya’da Törenler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, 43

⁵⁴ Ay, 4-5

⁵⁵ Ay, 5

⁵⁶ Ay, 6

Ritüelin su ile başlaması bize suya kutsallık verildiğini göstermektedir. İnsanlar kutsal suyla hem fiziki hem de manevi arınma sağlamaktadır. Kısacası suyun arındırma etkisinden söz edilmektedir. İlk arınma işleminin yapıp hazırlıkların tamamlanmasından sonra dua metni okunur. Yapılan işlemlerden sonra din görevlilerinden oluşan tören alayı, ritüelin sonraki aşamasının gerçekleşeceği nehre doğru yola koyulurdu. Yontu, yaşayanların dünyasını etkilememesi için yaşayanlar ve ölümler dünyası arasındaki ekilmemiş ve kötü ruhların bulunduğu bir ara bölgeye taşınır ve yontunun üzerindeki insan izi tüm kirliliğin bu bölgede kalması sağlanırdı.⁵⁷ Ara bölgeden sonra nehir kıyısına gelinir ve heykel babası Ea ile ilk defa karşılaşacağı nehir kıyısına taşınmaktadır. Heykel yüzü günbatımına dönecek şekilde oturtulur. Daha sonra ise nehre yontunun yapımında kullanılan altın ve gümüşten yapılmış sembolik aletler, kaplumbağa şeklindeki hayvan figürleri ile bırakılmaktaydı. Nehir kıyısındaki ritüelden sonra ise heykel tapınağa getirilmeden önce tapınak kompleksindeki bahçede bir ayin daha gerçekleştirilirdi. Nehirde dünyevi izlerinden temizlenen yontu tanrının kapısı anlamındaki “ka-id” olarak adlandırılan kapıya, buradan da “ka-kiri-abzu” yani “tanrıların ağızlarının açıldığı” “Apşu bahçesinin kapısına” gelir. Burası yeryüzü ile gökyüzü arasındaki kozmik bağı sağlayan bahçeden önceki yerdir.⁵⁸ Daha sonra bahçeye getirilen yontu, arınma ve yeniden doğumun simgesi olarak gözleri güneşin doğusuna bakacak şekilde hasırın üzerine oturmaktadır. Bu esnada kurban da kesilmektedir. Kurban kesmekteki amaç ise gerçekliği kutsallaştırmaktır. Yontu gece olduğu zaman ise yıldızların altında bekletilirdi. Ertesi gün ise dualar edilirdi. Elleri bağlı olan rahiplerin elleri bıçakla kesilirdi ve yontuyu zanaatkârların yapmadığı, tanrının yaptığına dair yeminler edilirdi. Rahipler yontunun kulağına artık onun tanrıların arasında olduğunu fısıldar. Artık heykel dünyevi kalınlardan sıyrılmıştır. Bahçede yapılan bu ayinden sonra ise heykel tapınağa taşınır. Bu taşıma esnasında yollar kutsal su ile temizlenir. Amaç heykelin dünyevi kirliliklere maruz kalmasıdır. Yontunun tapındaki yenedünyasına geçişinde kurban kesilir. Amaç Tanrıları hoşnut etmektir. Ritüel, akşam olduğunda din görevlilerinin yeni Tanrının kişisel eşyalarını takdimi ile sona ermektedir.⁵⁹

⁵⁷ Ay, 9

⁵⁸ Ay, 10-11

⁵⁹ Ay, 14-15

II. BÖLÜM

ESKİ ANADOLU'DA BÜYÜ VE KEHANET

1. Asur Ticaret Kolonileri Çağı(M.Ö 1974-1719)

Anadolu, jeopolitik konumu, yer altı ve yer üstü doğal kaynakların zenginliği nedeniyle, en eski devirlerden itibaren Mezopotamya kavimlerinin dikkatini çekmiştir.

Arkeolojik ve filolojik çalışmalar Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticari ilişkilerin M.Ö 3. Binyıl'a kadar geri gittiğini göstermektedir. Bu konudaki yazılı kaynaklarda, Adap kralı Anne-mundu ve Uruk kralı Lugal Zaggessi'nin, Amanos dağları ve yukarı memlekete kadar gittikleri kayıtlıdır. Ayrıca, II. Lagaş hanedanı beyi Gudea'nın, Lagaş'ta yaptırdığı tapınağın yapımında kullanmak üzere Urfa civarından taş, Amanos dağlarından sedir ve Hahhum'dan da altın tozu getirttiği ifade edilmektedir.⁶⁰

Kültepe'de ele geçen bir belge⁶¹ Akad kralı Sargon'un Anadolu'daki askeri faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Belgede Sargon'un Kanişliler ile Hahhumluları cezalandırdığı, Amanos Dağları'nı ikiye ayırdığı ve arasına bir heykelini diktirdiği, doğudan batıya bütün ülkeleri ele geçirdiği, bir günde 70 şehri yendiği ve krallarını esir ettiği anlatılmaktadır.⁶² Akad kralı Sargon ve torunu Naramsin'in Anadolu'daki askeri faaliyetleri hakkında M.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirilen şar tamhari⁶³ metinlerinde ise Akadlı tüccarların Anadolu'da ticari faaliyette bulundukları bilgisi kayıtlıdır. Söz konusu metinlere göre Akadlı tüccarlar Puruşhanda şehrinde oturmaktadırlar. Ancak yerel bey Nur-daggal ile sorunları vardır. Akadlı tüccarlar Sargon'dan yardım talep ederler ve Sargon da Puruşhanda'ya sefere çıkar, anlatıya göre Sargon başarılı bir seferin sonunda şehrin girişinde altından bir tahta oturur. Bu edebi belgede Sargon'un torunu Naramsin'in de aralarında Hatti, Kaniş ve Kurşaura

⁶⁰ Esma Öz, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, 1

⁶¹ Cahit Günbattı, "Kültepe'den Anadolu Sargon'a Ait Bir Tablet", *Archivum Anatolicum* 3 (1997):136

⁶² Cahit Günbattı, *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*. (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, 6-7)

⁶³ Günbattı, 32

krallarının da bulunduğu 17 kralın birleşmesiyle oluşmuş bir koalisyona karşı savaştığı da anlatılmaktadır.⁶⁴

M.Ö. 3. Binyıl'da Anadolu ile Mezopotamya arasındaki münasebetleri ortaya koyan diğer arkeolojik buluntular ise mühür baskıları ve bullalardır. Kütahya Seyitömer Höyük'te ortaya çıkarılan Akad mühür baskıları⁶⁵ ile Kayseri Kültepe'de ele geçen Erken Bronz Çağı'na ait damga mühür baskıları ve silindir mühür baskılı bullalar⁶⁶ Anadolu'nun Mezopotamya ve Suriye ile yakın ilişkilerini belgelendirmekte ve çivi yazılı kaynaklardaki bilgileri de desteklemektedir.

Mezopotamya'da M.Ö. 2. Binyılın başlarında III. Ur devletinin yıkılmasıyla Asur bağımsızlığına kavuşmuş ve Asur'da kalkınma dönemi başlamıştır. Asur şehri, Eski Asur hanedanının tanınmış kralı İlişuma'nın imar faaliyetleri ve vergileri indirmek, çevre ülkelerin tüccarlarını Asur'a çekmek için tekelleri kaldırmak gibi ekonomik kalkınmaya yönelik girişimleri ile kısa zamanda uluslararası ticaretin merkezi haline gelmiştir. Gelişen ekonominin sonucu büyük sermaye sahibi tüccarlar, başta çeşitli kumaşlar olmak üzere, ülke içinde üretilen veya pazarlanmak üzere dışarıdan Asur'a getirilen bazı malların ihracı ve ham madde kaynakları bakımından çok fakir olan Mezopotamya'da ihtiyaç duyulan malların ithali için çevre ülkelere yönelmişlerdir. Bu yöneltte gerek zengin doğal kaynakları ve gerekse o tarihlerdeki siyasi gelişmelere ve ekonomik ihtiyaçlara bağlı olarak yabancı tüccarlara sağlanan kolaylıklar dolayısıyla Anadolu tercih edilen ülke olmuştur.⁶⁷

M.Ö. II. Binyıl'ın ilk çeyreğinde Anadolu'nun siyasî yapılanmasına bakıldığında, bağımsız şehir devletleri ve bu devletlere bağlı vasal krallar idaresinde, irili ufaklı krallıkların varlığı görülmektedir. Belgelere göre bu “şehir devletleri” rubā’um rabium “büyük kral”, rubā’um “kral”, rubātum “kraliçe” ve šarru “vasal kral” olarak adlandırılan idareciler tarafından idare edilmekteydi. Bu dönemde Anadolu'da ekonomik ve siyasî en büyük gücün Kaniş Krallığı olduğu kabul edilmektedir.⁶⁸

M.Ö. II. binyılın başlarından itibaren Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelerek ticaretle uğraşmaları ve beraberlerinde çivi yazısını getirmeleri sonucu Anadolu tarihi devirlere

⁶⁴ Günbattı, 6-7

⁶⁵ Nejat Bilgen, Seyitömer Höyük. (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015, 142)

⁶⁶ Fikri Kulakoğlu ve Güzel Öztürk, “New evidence for international trade in Bronze Age central Anatolia: recently discovered bullae at Kültepe-Kanesh”, *Antiquity Journal* 89 (2015) : 243

⁶⁷ Günbattı, 6.

⁶⁸ Remzi Kuzuoğlu, *Koloni Çağı Asurlu Tüccarlarından Aşşur-rē-i*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, 11

adımını atmıştır. Asurlu tüccarlar ile Anadolu'nun yerli halkı arasında yapılan ticari faaliyetler ile ilgili sayıları yaklaşık yirmi üç bin beş yüzü aşmış kiltabket mevcuttur. Anadolu ve Mezopotamya münasebetleri hakkında bilgi veren bu tabletlere “Kültepe Tabletleri” adı verilmiştir. Kayseri'nin 20 km doğusundaki Kültepe höyüğünden çıkarılan Kültepe tabletleri dönemin siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal yapısı hakkında bilgi veren yegâne kaynaktır.⁶⁹

Kültepe höyüğünde 1893-1925 yılları arasında yabancı araştırmacılar tarafından dört kazı yapılmıştır. Bunlardan ilkini 1893 ve 1894 yıllarında E. Chantre gerçekleştirmiştir. 1906'da H. Winckler sadece sekiz gün süren bir çalışma yapmıştır. Aynı yıl Kültepe'ye gelen H. Grothe de höyüğün ortasında ve doğusunda iki çukur açmıştır. Bu üç teşebbüste tablet bulunamamıştır. Dördüncü kazı 1925'te Hitit çivi yazısını çözmüş olan B. Hrozný tarafından yapılmıştır. Bin kadar tablet bulmuştur. Böylece, tabletlerde “Kaniş kârum” olarak geçen Asurlu tüccarların oturdukları Aşağı Şehir keşfedilmiştir. Uzun bir aradan sonra Kültepe'de bilimsel anlamda ilk kazılara 1948 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç başkanlığında bir heyet tarafından başlanmıştır. T. Özgüç'ün 2005'te vefatından sonra kazı çalışmalarını Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu üstlenmiştir.⁷⁰

Eski Asur Devri olarak da bilinen (M.Ö ± 1974-1719) bu dönemde, Asurlu müteşebbisler yerel kralların izniyle Anadolu şehirlerinde kârum ve wabartum adı verilen ticaret merkezleri kurmuşlardır. Uluslararası ticaretin Anadolu'daki en önemli merkezi Kayseri yakınlarındaki Kaniş şehridir.⁷¹ Ticaretin amacı kâr elde etmektir. Asur şehrinden Anadolu'ya gelen tüccarlar önemli miktarlarda kazanç elde etmişlerdir. Sattıkları ürünlerden elde edilen geliri faiz karşılığında borç vermişler ve Asur'da kurdukları ortaklıklarla da kazançlarını arttırmışlardır. Ticari girişimlerini garanti altına almak için de pek çok belge (iktisadî, hukukî, vb.) düzenlemişlerdir.

Asurluların Anadolu ile ticaretleri iki esasa göre kurulmuştu.

1-Anadolu'da bakır yatakları zengindi, fakat tunç yapımı için kalay yoktu. Asur, Anadolu'nun kalay ihtiyacını karşılamıştır. Bunun yanında Asurlu tüccarlar, Anadolu krallıklarında çok beğenilen Babil ve Asur dokuma ve kumaşlarını da Anadolu'da

⁶⁹ Tülay Şahin, *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ulaşım ve Haberleşme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, 1

⁷⁰ Cahit Günbattı, Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler. (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, 9-10)

⁷¹ Remzi Kuzuoğlu, Eski Asurca Metinlerinde Tablet Kapları ve Kültepe'den Arkeolojik Örnekler”, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi 2 (2013): 14

satmışlardır. Ayrıca husarum denilen kıymetli taş, lapiz-lazuli ve hematitiyi büyük kazançlarla elden çıkarmışlardır.

2-Asurlular, Anadolu içinde de yünün, yerli mamul dokuma ürünlerinin ve bakırın ticaretini yapıyorlardı.⁷²

Kalay ve kumaş Anadolu'ya eşek kervanları ile iki güzergâh üzerinden sevk ediliyordu:

1- Güney yolu: Dicle, Habur, Balih vadileri üstünden Urfa'ya, Fırat'ı Birecik'ten geçerek Kahramanmaraş'a, oradan kuzeye doğru Göksun-Sarız-Pınarbaşı'na uzanan yol.

2- Kuzey yolu: Diyarbakır, Elazığ ve Fırat'ı Samsat'tan geçerek Malatya'ya ulaşan yol.⁷³

Anadolu içindeki ticarete de Asurlu tüccarlar önemli rol oynamakta ve özellikle yün (şaptum) ticareti bu faaliyetlerde önemli bir yer tutmaktaydı. Tüccarlar ucuz ve kolay temin ettikleri yerlerden satın aldıkları yünü, pahalı olan yerlerde iyi kârla satıyorlardı. Bu ticarete yün, yapağı ve yünlü deri önemli yer tutmaktadır. Asur'dan Kaniş'e gelen yol üzerinde bulunduğu düşünülen ve Elbistan yakınlarında aranan, Luhuzattiya, Mama ve Timalkiya şehirlerinde yün piyasasının çok canlı olduğu ifade edilmektedir.⁷⁴

Asurlu tüccarlar, Anadolu'daki ticari faaliyetlerini sürdürürken yerli beylerle yapılmış antlaşmalara dikkat ederlerdi. Saray, ihtiyaç duyduğu malları Asur'dan karşılamakta ve Asurlu tüccarlar da Anadolu'da kendilerine geniş pazar yerleri bulabilmekteydi. Asurlu tüccarlar ile Anadolulu yöneticiler arasındaki ilişkiler her zaman olumlu bir şekilde devam etmemiştir. Zaman zaman bazı anlaşmazlıkların da baş gösterdiği görülmektedir. Asurlu tüccarların Anadolu krallıklarınca çeşitli adlar altında alınan vergileri ödememek için kaçakçılığa teşebbüs ettiğini metinlerden öğrenmekteyiz.⁷⁵ Koloni Çağı'nda kaçakçılık yapan bazı tüccarların hapse atıldığına dair bilgiler mevcuttur. Kârlarını arttırmak isteyen bazı tüccarlar, malları kaçak yollardan şehre sokmak suretiyle vergiden kurtulmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla bu eylem, bir suç unsuru olmaktadır.⁷⁶

Anadolu saraylarının hakları:

1. Her Anadolu krallığı sarayına ödenen nishatum denilen esas vergi, kumaş için % 5, kalay için % 3 nispetinde idi.

⁷² Tahsin Özgüç, Kültepe: Kaniş / Neşa. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 23)

⁷³ Özgüç, 24

⁷⁴ Cahit Günbattı, Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler. (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, 60)

⁷⁵ Günbattı, 161

⁷⁶ L. Gürkan Gökçek, "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge", Archivum Anatolicum, 11/2 (2017): 40

2. Sarayın tüm kumaşlardan, öncelikle % 10 satın alma hakkı mevcuttu.
3. Sarayların, bazı lüks malların ticaretini yasaklama ve sınırlama yetkisi vardı.

Yerel idarecilerin de Asurlular'a tanıdığı haklar ise şunlardır:

1. Karum ve wabartum'larda oturma izni ve belki de orada korunmaları.
2. Yerel hukuk kurallarından muaf tutulmaları.
3. Kervanların krallık bölgesindeki yollarda korunmaları; hırsızlık, yağma nedeniyle uğrayacakları kayıplara karşı garanti altına alınmaları.⁷⁷

Yukarıda sıraladığımız hususlar Asurlu tüccarlar ile yerel saray arasında yapılan antlaşmalarda aranan şartlardır. Aslında iki tarafta bu şartları öne sürerek haklarını güvence altına almak istemiştir.

Kültepe metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Koloni devrinde, Anadolu şehir devletlerinde yaşayan halk; soylular, hür insanlar ve köleler olmak üzere üç ayrı sınıftan oluşuyordu. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda hür bayanların sadece ev hanımı olmayıp farklı alanlarda ve özellikle de iktisadi alanlarda erkek gibi çalıştıkları öğrenilmektedir.⁷⁸

M.Ö 2. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da mevcut âdet ve geleneklerin doğurduğu hukuki düzene göre, kadın evlenirken erkeğe satılmazdı. Kadının boşanma hakkı mevcuttu ve çocuklar da ona veriliyordu. Bu durum Anadolu'nun en eski halklarının anaerkil bir aile yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Koloni devrinde kadın, erkekten aşağı, ikinci sınıf bir yaratık olarak görülmemiştir. O, erkeğin haklarına tam manasıyla sahipolmamakla beraber, kendine has kişiliğini kavramış, bazı temel hak ve hürriyetlerine kavuşmuştur.⁷⁹

2. Eski Asur Büyü Metinleri

Kültepe arşivlerinde, Mezopotamya ve Hitit kaynaklarından farklı olarak daha az sayıda büyü metni vardır. 23500 Kültepe tabletleri içerisinde sekiz adet büyü metni vardır (ikisi

⁷⁷ Tahsin Özgüç, Kültepe: Kaniş / Neşa. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005,15)

⁷⁸Ekrem Memiş, Eskiçağ Türkiye Tarihi.(Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2009, 82-83)

⁷⁹ Memiş, 88

henüz yayımlanmamıştır).⁸⁰ Bu metinlerin tamamı Asurlulara ait olup, Anadolu halkına ait bu türden metinler ele geçmemiştir.

Kültepe’de ele geçmiş büyü metinlerinin genel özelliklerine bakacak olursak, bu belgelerin hemen hemen tamamının, ezberlenmelerini de kolaylaştıracak şekilde şiirsel bir tarzda kaleme alındıkları anlaşılmaktadır. Şiirsel özellik kazanan bu büyü metinlerinin ezberlenerek birer dua gibi okunduğunu anlaşılmaktadır.⁸¹

Eski Asurca büyü metinleri büyüünün yapılış aşamalarına dair bir bilgi vermemektedir. Yapılan büyülerin kara büyü yani kötü niyetle yapılan bir büyü olmadığı; hastalıklara ya da nazara karşı koruma amaçlı yapılan büyüler olduğu görülmektedir. Yayımlanmış Eski Asurca büyü metinlerini dört grup altında toplamak mümkündür.

2.1.Lamaştum Demonuna Karşı Yapılmış Büyüler:

Lamaştum: Loğusalık ateşinin dişi şeytanı, genellikle bir göğsüyle bir köpeğe, diğeriyle de bir domuza süt verirken tasvir edilen dişi bir kâbustur.⁸² Ele geçen belgelere baktığımızda Lamaştum demonuna karşı yapılan büyülerden ikisinin genellikle mārāt Anim “Anum’un kızı” olarak adlandırılan Lamaştum ifritine karşı yapılmış büyüler olduğunu anlamaktayız. Mezopotamya mitoslarında, Lamaştum, düşüklerin ve bebek ölümlerinin nedeni olarak görülür. Onun kurbanları henüz doğmamış veya yeni doğmuş bebeklerdir. Lamaştum’un diğer sıradan ifritlerden daha yüksek bir statüde olduğunu kaynaklardan görmekteyiz. Dişi demonun kötülükleriyle başa çıkmak için onun figürü levhalar üzerine işlenmektedir. Bazen de insanlar koruyucu amaçlı muska biçiminde boynuna ya da evlerine asarak onun kötü etkilerinden korunmaya çalışmışlardır. Bu levhalarda Lamaştum’un, kükreyen aslanbaşı, eşekkulaklı, kıllı vücutlu, aslanpençeli, iki elinde birer yılan tutar ve göğüslerini bir köpek ve bir domuz yavrusuna emzirir şekilde tasvir edildiği belirtilmektedir. Ayrıca bazı kaynaklarda Lamaştu’nun belirli özelliklerini içeren figürler, gömülerek, akıntıya bırakılarak, ya da çöllere gönderilerek yok edilip, yaşanan alandan uzaklaştırıldığı bilgisini vermektedir.⁸³ Kültepe’de ele geçen iki metnin bu demonla ilgili olduğu kabul

⁸⁰ Hakan Erol ,“Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet”,Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 54/2 (2014) : 38

⁸¹ Erol, 43

⁸² Serkan Alpkaya, *Mezopotamya’da Şeytan ve Günah Kavramı*, (Seminer Ödevi), Ankara Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2015, 7

⁸³ Sevgi Dönmez, “Eski Mezopotamya Topluluklarında Korku ve Güç İlişkisi Üzerine bir Değerlendirme”, International Journal of Social Science, 53 (2016): 218

edilmektedir.⁸⁴ Bu hususla ilgili ele alacağımız ilk metin BIN 4, 126 olup tercümesi şu şekilde verilmektedir: O tektir! O ilahidir! O bir geç doğandır! O parlaklaştırılmıştır! O şeytandır! O kötüdür! O tanrının kızıdır! O (tanrı) Anum'un kızıdır! ⁸⁻¹³) Onun iyi olmayan düşüncesi ve fena nasihatleri yüzünden, babası Anum onu gökyüzünden yeryüzüne attı. ¹⁴⁻¹⁷) Onun iyi olmayan fikirleri ve asi nasihatleri yüzünden onun saçları çözülmüştür (dağınıktır?); giysisi yırtılmıştır (çıplaktır?). ¹⁸⁻²⁰) Doğruca tanrısı olmayana yaklaşmıştır (mutsuz birisine dönüşmüştür?). ²⁰⁻²⁴) Aslanın tendonunu (gücünü) gevşetmiş; çocuğun ve bebeğin tendonunu (gücünü) zayıflatmıştır.⁸⁵

Lamaştum'a karşı yazılmış bir başka büyü metni ise 1994 yılı Kültepe kazılarında, Asurlu tüccar Şalim-Aşşur'un evinde elinde geçmiştir. Kt 94/k 821 nolu belgenin de muska biçimine sahip olduğu ifade edilmekte olup muskanın üzerinde kapı ya da duvara asılmak için bir çıkıntının bulunduğu belirtilmektedir.⁸⁶

Belgenin tercümesi de şu şekilde yapılmıştır: O hiddetlidir! O korkunçtur! O tanrıçadır! O ıslıl ıslıl parlaktır! O bir dişi kurttur! O Anum'un kızıdır! ⁵⁻⁸) Onun evi otların içindedir, onun yatağı yoncaların içindedir. ⁹⁻¹⁰) Çevik genç adamı alıkoyar; ¹¹⁻¹²) hızlı çocuğu zorla alır. ¹³⁻¹⁴) Kuyruğuyla küçük çocuklara sertçe vurur. ¹⁵⁻¹⁶) Yaşlılara bebek suyu (amniyotik sıvı) içirir. ¹⁷⁻¹⁹) (Bu) büyü benim değil; büyüünün beyi Ninkilil'in büyüüdür! ²⁰⁻²²) Ninkarrak onu (büyüyü) attı ve onu ben aldım.⁸⁷

2.2. Nazara Karşı Yapılmış Büyü

Kültepe'de 1994 yılında ortaya çıkarılan Kt 94/k 520 numaralı metnin nazara karşı yapılmış bir büyüü içerdiği belirtilmektedir.⁸⁸ Bu büyü kişinin başka birinin bakışıyla nazara geldiğine inanmasıyla yapılmış koruma amaçlıdır. Burada büyü yapılmasının nedeni kötü gözü yani nazarı o kişinin üzerinden kaldırmaktır. Diğer büyü metinlerine kıyasla, nazara karşı yapılmış büyüleri içeren sınırlı sayıda çivi yazılı belgeler ele geçmiştir.⁸⁹

⁸⁴ Erol, 39

⁸⁵ Erol, 39

⁸⁶ Erol, 39

⁸⁷ Erol, 40

⁸⁸ Gojko Barjamovic, Mogens T. Larsen, "An Old Assyrian Incantation against the Evil Eye", *Altoriental Forsch*, 35/1 (2008): 145-146

⁸⁹ Erol, 40

Aşağıda tercümesi verilecek metinde büyüünün kötü göze ve nazara karşı korumak amacıyla yapılmış olduğunu anlamaktayız.

Metnin tercümesi şöyledir: Ah göz! Göz! alulutu-(antimon) göz! Gerçekten kötü bir birru-hastalığı! Gerçekten alıp götürülmüş uyku! Titreme! ⁵⁻⁶⁾ Adamın evinin bir araya getirilmiş (toplanmış) ocağını dağıttı. ⁷⁻⁸⁾ Gürültülü evi bir enkaz yığını haline getirdi. ⁸⁻⁹⁾ Aldı! İneği ahırdan aldı. ⁹⁻¹⁰⁾ Koyunu sulama yerinden aldı. ¹¹⁻¹²⁾ Genç adamı duadan aldı. ¹²⁻¹³⁾ Genç kadını danstan aldı. ¹⁴⁻¹⁵⁾ Çocuğu dadının koynundan aldı. ¹⁶⁻¹⁷⁾ Sen kötü gözsün. ¹⁷⁻¹⁹⁾ Büyü benim değil, büyülerin efendisi Ea'nın büyüüdür. ²⁰⁻²⁴⁾ Sen Anum, Antum, Lahmum ve Durum, yeraltı ve onun (içinde) yatanlar tarafından lanetlendin ki geri dönemeyesin ve onu yakalayamayasın.⁹⁰

2.3. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılan Büyü

Bu metin Kültepe'de 1990 yılı kazılarında ortaya çıkarılmış olup envanter numarası Kt 90/k 178'dir. Metinde iki farklı büyü mevcuttur. Bunlardan ilki, 1-20. satırlar arasındadır ve doğumu kolaylaştırmak için okunan şiirsel sözler kaydedilmiştir. Belgenin 20-23. satırlarında ise büyü metinlerinin çoğunda görülen geleneksel büyü ifadesi mevcuttur. 24-33. satırlar arasında yer alan ve daha kısa olan ikinci büyüünün ise, “yeşil” kelimesinin tekrarlanması nedeniyle, “safra” ile ilgili olabileceği ifade edilmektedir.⁹¹

İlgili metnin tercümesi şu şekilde verilmektedir: İnek! O bir inektir! arahtum, o bir arahtumdur ³⁻⁵⁾ Çabucak hamile kalır, çabucak doğurur. Su ağzından çabucak gider. ⁴⁻⁷⁾ Burnuyla yeri kazar; kuyruğuyla evi süpürür. ⁸⁻¹⁰⁾ Ana tanrıçanın kızlarına yedi (kez), yedi (kez) kimi göndereyim ve (şöyle) emredeyim: ¹¹⁻¹⁴⁾ Küreklerinizi ve sepetlerinizi alın ve arahtum-kanalının ağzını (met. Kapısını) açın! ¹⁴⁻¹⁸⁾ Eğer vahşi koç (gibi) bir erkekse; eğer vahşi inek gibi bir dişiye (kız bebekse); eğer tanrısının reddettiği bir reddedilmişse (ölü doğansa) ¹⁸⁻²⁰⁾ incelsin ve bir asma yılanı gibi düşsün yere. ²⁰⁻²³⁾ Büyü benim değil, büyüünün ve sihrin beyi (efendisi) Nikkilil'in büyüüdür. Rahimlerin hanımefendisi büyülesin.

²⁴⁻²⁵⁾ Yeşil! O yeşildir! Yeşil! O yeşildir! ²⁶⁻²⁸⁾ Yeşil bahçelerin gölgesinde benekli bir keçi yayılmaktaydı. ²⁹⁻³⁰⁾ Ona bir silah attım (fakat) onu yakalayamadım. ³⁰⁻³²⁾ Ona bir

⁹⁰ Erol, 41

⁹¹ Erol, 41

çobandeğneği attım (fakat) onu yakalayamadım. ³²⁻³³⁾ Ona bira ekmeği, kekik ve tuz attım. ³³⁻³⁴⁾ (En azından) onun kökünü (bulunduğu yeri) değiştirdim.⁹²

2.4.Koruma Amaçlı Yapılan Büyü

Bu hususla ilgili iki metin vardır ve her ikisi de 1948 yılı kazılarında bulunmuştur. Kt a/k 611 nolu ilk metin “kara köpeğe” karşı yapılmış bir büyüdür. Büyünün maksadının, ana kervandan ayrılmış küçük ve savunmasız insanları, muhtemelen mecâzi bir anlam taşıyan, “kara köpeğin” saldırısına karşı korumak olduğu belirtilmektedir. ⁹³

Metnin tercümesi şöyledir: damum damamum. Siyah köpek tepede pusuya yatmış; (diğerlerinden) ayrı (düşmüş) kervanı bekliyor. Onun gözleri devamlı olarak yakışıklı genç adamı gözlüyor. ⁸⁻¹¹⁾ Ea’nın kızlarına yedi (kez), kimi göndereyim (ve şöyle diyeyim): ¹²⁻²¹⁾ Akik kabınızı ve hulâlum kap standınızı alıp gidin ve nehirde temizleyin. Temiz su [.....] köpek [.....] ²²⁻²⁴⁾ Çık! Genç adam yerine geri dön (normal haline dön/iyileş)!⁹⁴

Bu büyülerden başka bir de kamışla ilgili olduğu düşünülen bir büyü metni daha vardır. Kt a/k 320 nolu belgedeki kırıklardan dolayı konusu tam olarak anlaşılmamakla birlikte, kamış ile ilgili bir büyüü içerdiği değerlendirilmektedir. Belgenin okunabilen kısımlarında şu ifadeler kayıtlıdır:

Kt a/k 3208 : Kamış ...? Kamışların varisi kamış; aşağıda yer onu çeker; yukarıda onun saçları çok bol olmuştur. [.....]⁹⁵

Bu büyü metinlerinin dışında henüz yayımlanmamış iki büyü metni daha bulunduğu belirtilmekte, içerikleri hakkında bilgi verilmeden birinin “tencere” diğerinin ise “kalp” adı verilen nesne ile ilgili oldukları belirtilmektedir.⁹⁶

3. Hititlerde Büyü

Hititlere büyü kavramının Anadolu’nun güneyinde ve güneydoğusundaki Hurrice ve Luwice konuşulan bölgelerden, özellikle de Kizzuwatna’dan girmiş olduğu yönünde bir

⁹² Erol, 42

⁹³ Erol, 42

⁹⁴ Erol, 43

⁹⁵ Erol, 43

⁹⁶ Erol, 43

görüş olsa⁹⁷ da Hitit kralı I. Hattuşili'nin (M.Ö. 1650-1620) büyü yapan “yaşlı kadınlar” olarak ifade edilen şahıslara müdahalesi Hitit toplumunda büyüünün en eski zamanlardan itibaren bilindiğine işaret etmektedir.

Hitit dünyasında büyü, insanı hem doğaüstü güçlerin zararlarından korumaya çalışırken hem de bu güçlerin zararlı etkilerini kendi yararlarına başkalarının zararlarına çevirme çabası olarak görülebilir.⁹⁸

Hitit metinlerinde büyü ritüellerini gerçekleştiren kişiler; ^{LU}AZU ‘kâhin, büyücü’, ^{LU}HAL ‘kâhin’, ^{LU}purapsi ‘kâhin’, ^{LÜ}MUSEN. DÜ ‘kâhin, kuş yakalayıcı, (fal esnasında) kuş uçuşunu izleyen’, ^{LÜ}A. ZU ‘erkek hekim’, ^{LÜ}SANGA ‘rahip’, ^{LÜ}GUDU12 ‘melhemli rahip’, ^{MUNUS}SU. GI ‘yaşlı kadın, büyücü kadın’, ^{MUNUS}hasaua ‘yaşlı kadın, büyücü kadın’, ^{MUNUS}SUHUR. LÂ ‘oda hizmetçisi kadın, hizmetçi kadın’, ^{MUNUS}hasnupala ‘ebe’, ^{MUNUS}SÂ. ZU ‘ebe’, ^{MUNUS}A. ZU ‘kadın hekim’, ^{MUNUS}katra ‘tapınak görevlisi kadın’, ^{MUNUS}E.DINGIRL/M ‘tapınak görevlisi kadın’ gibi unvanlar taşıdığı ifade edilmektedir.⁹⁹

Hititlerin; baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, göz hastalıkları, yaralanma, sarılık, ağız hastalıkları, kalp krizi, depresyon, kısırlık, kâbus görme, endişe hâli, mezarların kirletilmesi, doğum-hamilelik sorunları, salgın hastalıklar, kraliyet ailesinden birisinin ölümü, cinayet, şiddet uygulaması, lanet, dedikodu, kral ve kraliçeyi arındırma, arkadaşlar arasında kavga, aile bireyleri arasında çekişme, tanrıları çağırma, ağız yıkama, üzüm bağlarının verimsizliği, orduda salgın ve bunlara benzer hemen her bireysel, toplumsal, ruhsal ve tıbbi konuda büyüye başvurdıkları belirtilmektedir.¹⁰⁰ Öyle anlaşıyor ki Hititler yaşamın hemen hemen her alanında büyüye başvurmuşlar ve büyü onlar için vazgeçilmez olmuştur.

Hitit metinlerinde büyü ile ilgili kayıtlar I. Hattuşili dönemine kadar gitmektedir. I.Hattuşili “yaşlı kadın” olarak bilinen büyü uygulayıcıları ile kraliçe arasındaki ilişkileri değerlendirerek buna müdahale etmiştir. Kral Telipinu ise fermanında “Eğer aile içinde biri büyü hakkında bir şey bilirse, sen onu ailesinden uzaklaştırmalısın ve onu saray kapısına

⁹⁷ Esma Reyhan, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, Akademik Bakış 3 (2008): 228; Serkan Başol, *Hititler’de Büyü ve Büyü Malzemeleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2014, 46

⁹⁸ Sebahat Çepel, *Hitit Büyü Ritüelleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, 8

⁹⁹ Esma Reyhan, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, Archivum Anatolicum 2 (2003): 115

¹⁰⁰ Esma Reyhan, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, Akademik Bakış 3 (2008): 231

getirmelisin. Onu getirmeyen her kim ise çok daha kötü şeyler bu kişinin başına gelecek” diyerek büyü konusundaki tavrını ortaya koymuş olduğu belirtilmektedir.¹⁰¹

Hitit siyasi tarihine ait metin gruplarının arasında ise büyüyle ilgili aşağıdaki kayıtlara rastlanmıştır:

Orta Hitit dönemimde kraliyet prensesi Ziplantawi’nin, “kötü dil” aracılığıyla kardeşi II. Tuthalya’ya ve ailesine büyü yaptığı düşünülmektedir: “Tuthalya’ya (onun karısı) Nikalmati’ye ve onların çocuklarına karşı konuşmuş olduğu kötülükleri, onlara karşı “diller” şeklin de de yaptı. Ayrıca sürekli onlar (yani, kral ve kraliçe) (hakkında), kanın güneş tanrısı ve fırtına tanrısının huzurunda kötü konuştu. Sürekli olarak onlara büyü yaptı.”¹⁰²

II. Murşili (M.Ö.14. yüzyılın ikinci yarısı), dul kraliçe tarafından ailesine karşı yöneltilen lanetler hakkında açıklama yapmaktadır. Muwatalli ise krallığı döneminde Babil’den büyücü istettiği bilgisine yer verilmektedir.¹⁰³

III. Hattuşili (M.Ö.13. yüzyılın ilk yarısı) ise Yukarı Ülkenin valisi Arma Tarhunta’yı büyücülükle suçlar. Bundan başka, o bana karşı büyücüleri yönetti ve onlar beni büyülediler. Onlar bana büyü yapmaya başladılar. Onlar aynı zamanda tanrının kenti Samuha’yı büyüyle doldurdular. İddiasında bulunmuş olduğu belirtilmektedir. İlgili metnin tam tercümesi şöyle verilmektedir: ¹⁰⁴

Zida’nın oğlu Arma-Tarhunta hakimem Tanrıça İştar’ın ve kardeşimin bana iyiliğini görünce ve onlar başarılı olamayınca, karısı ve oğlu ile birlikte bana karşı tekrar büyü yapmaya başladılar. Tanrıça (İştar’ın) kenti Šamuha’yı da büyü ile doldurdular.

(Olay) olunca ve saraydan dava biraz uzatılınca, Hakimem Tanrıça İştar tanrısız adaletini o zamanda gösterdi. Davada tekrar karar aşamasına götürdü. ArmaTarhunta’da, karısında ve çocuklarında büyü buldular. Onu bununla suçladılar. Tanrıçanın kenti Šamuha’yı büyü ile doldurmuştu.¹⁰⁵

Hitit toplumunda büyü kadar büyücü de çok önemliydi Büyücüler çeşitli alanlarda uzmanlaşmışlardır. Uzman olduğu alanlarda da faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.Ordu

¹⁰¹ Başol, 56

¹⁰² Başol, 56

¹⁰³ Başol, 56

¹⁰⁴ Başol, 56-57

¹⁰⁵Başol, 57

içinde bir salgın meydana geldiğinde Ašhella'ya, sıkıntılı geçen yıllara karşı Hantitaššu'ya, aile bireyleri arasında geçimsizlik olduğunda Maštikka'ya gidilmesi gibi.¹⁰⁶

Mezopotamya'da olduğu gibi büyüü uygulayanlar kadınlardır. Kaynaklara baktığımızda kadınların bu konuda daha aktif olduklarını görmekteyiz. Hitit toplumunda “kadınlar şifa sanatlarının - bilhassa ‘Kocakarılar’ olarak bilinen - güç ve şifa veren ritüellerin yaratıcısı ve uygulayıcısı olarak öne çıktıklarına dair bilgiler mevcuttur.¹⁰⁷

Hititlerde Kizzuwatnalı Maštikka adlı bir büyücü kadın göze çarpmaktadır. Kadının önemi “büyüyle arınmada” beş farklı ritüel uygulamasından gelmektedir. Maštikka'ya ait olduğu belirlenen büyü ritüellerinin;

1. Aile içi kavgaları önlemek, kavgalı bireyleri yatıştırmak için,
2. Cinayet işleyen kişiyi bu suçundan dolayı temizlemek, arındırmak için,
3. Dostuna şiddet uygulayan kişiyi arındırmak için,
4. Kötü sözlerin olumsuz etkisini uzaklaştırmak için
- 5.Yeraltı tanrılarını yatıştırmak için yapıldığı ifade edilmektedir.¹⁰⁸

Bu bilgiler doğrultusunda insanların başlarına gelen kötü olay karşısında sık sık Maštikka'ya başvurdukları; bu kadının da aile içinde meydana gelen kavgalarda aile bireylerini barıştırmak, cinayet olaylarının önüne geçmek ve şiddeti engellemek gibi çeşitli alanlarda büyü yaptığını görmekteyiz.

3.1.Büyü Ritüellerinde Uygulanan Metotlar:

3.1.1. Benzetme (Analoji) Metodu:

Bu metot Hitit büyü ritüellerinde en çok uygulanandır. Bu metodun amacı taklit yoluna dayanır. Taklit yolu ile amaç istenilen sonucu elde etmektir. Bu gerçekleştirilirken “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmektedir. “Bu balık denizlerin boğasıdır, bu balık denizden nasıl ayrıldı ise bundan sonra o günün lanetli dilleri de (kurban sahiplerinden) aynı şekilde ayrılınsınlar” ifadesi bu metoda bir örnek olarak verilmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁶Reyhan, 231

¹⁰⁷ Reyhan, 231

¹⁰⁸ Esma Reyhan, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, Akademik Bakış 3(2008): 232

¹⁰⁹ Esma Reyhan, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, Akademik Bakış 3 (2008): 233

Analoji büyüğü için diğerk bir örneğ de Tanrı ve insanların arındırılması için yapılmış aşğıdaki metinde yer almaktadır:

Şimdi [ne olduğına] bak: tanrı [...] sanki hasat yapan bir çiftçi gibi yayılmış (ve) bollaşmış soda bitkisini kesti ve sonra küle döndürdü. Soda bitkisi öylesine külleşsin ki, kötü olan sözün, bedduanın, sövgünün ve pislüğün çorbasına dönüşsün! Ve artık tanrım için var olmasın; ne de kurban sahibinin elindeki insan için; bırakalım tanrı ve kurban sahibi [onlardan] kurtulsun! Bu soda otunu külleştirdiğı gibi, çorbaya çevirdiğı gibi, bırakalım kötü olan söz, beddua, sövgü ve pislik de çorbaya dönsün! Bırakalım tanrı ve kurban sahibi bu dertten kurtulsun. Daha sonra kurban sahibi eline bir soğan veriliyor, bu esnada da rahibe şöyle konuşuyor. “Tanrının huzurunda olan kişi şu şekilde konuşursa: Nasıl ki bir soğan iç içe sarılı derilerden oluşuyorsa, herhangi biri diğerklerinden ayrılamıyorsa, bırakalım kötü sözler, beddualar, sövgü ve pislik -soğan gibi- sarsın mabedin çevresini!”¹¹⁰

Büyülerde kullanılan belli başlı anoloji örneğleri şunlardır:

İncir ve üzüm nasıl tatlıysa, üzüm tanesi nasıl şarap ihtiva ederse, asmanın nasıl aşğıda kökü, yukarıda bıyığı varsa, yağ bitkisi ve susam nasıl yağ ihtiva ederse, susuz kalan bitki nasıl kurursa, nasıl ağacın meyveleri varsa ve filizlenirse, buğday nasıl temizse, buğday tanesi suda nasıl şişerse, susam tohumu nasıl çatlar ve kabuklarını dökerse, renkli çiçek nasıl gelişirse, sabunotu nasıl kirli giysileri temizler ve beyazlatırsa, kamış nasıl yumru çıkarırsa, kesilen kamış nasıl tekrar yeşermese, akça diken nasıl ilkbaharda beyaz, yazın ise kırmızı olursa, arpa, insan ve hayvanları nasıl beslerse, soğanın nasıl kabukları var ve biri diğerkinin içine girmezse, ardıç nasıl sürekli yeşil kalır ve yapraklarını dökmezse, moça nasıl çayırılıkta ve ekin tarlasında beslenir ve yağlanırsa, dişi domuz nasıl birçok moça doğurursa, bekçi köpeğı yabancıları nasıl oraya sokmazsa, köpek nasıl dokuz uzvunu yalayarak iyileştirirse, katır nasıl kısır ve doğuramazsa, akbabalar ve tilki nasıl koyun ciğerini (severek) yerlerse, koyun ve sığır nasıl yavrularını severse, koç koyuna nasıl atlar ve onu gebe ederse, koyun nasıl tuz yalarsa, nasıl yeni doğmuş bir kuzu yeri göğü ve annesinin memesini göremezse, hayvanlar nasıl susuz kuruyup giderse, koyun yapağısı nasıl keçeleşmişse, kırmızı yün nasıl parlarsa, sığır nasıl yulara bağlanırsa, kana bulanmış deri nasıl hep kırmızı kalırsa, sudan çıkarılmış balık nasıl suya geri dönemezse, et suyu nasıl temizse, malt nasıl kuru ve tohumluk kullanılmazsa, bira, baharat ve şarap nasıl birbiriyle harmonik olarak karışırsa, maya hamuru nasıl kabartırsa, bal nasıl tatlıysa, tereyağı nasıl yumuşaksa, kızgın ve korkmuş insan nasıl birayla yatıştırılırsa, tatlı süt nasıl tatlıysa, taş nasıl ağırsa ve hissizse, bakır nasıl sert ve kalıcıysa, altın nasıl sert kalıcı ve safsa, tuzun nasıl tohumu yoksa ve yeşermese, demir nasıl gökte Fırtına Tanrısı’na gelmişse ve gökyüzünü taşırsa, Güneş ve Fırtına Tanrıları nasıl ebediyse, rahip nasıl hışımla gelen Fırtına Tanrısını tutar alıkoyarsa, tanrı ve insanlar birbirlerini nasıl seviyorlarsa, ana baba çocuklarını nasıl seviyorsa, nasıl sağır duymaz kör görmez ve kötürüm yürüyemezse, düşman nasıl Hititlerin kötülüğünü isterse, düşmanlık nasıl barışa dönüştürülebilirse, insanoğlu nasıl ölümcül ise, kapı eşik yatağında nasıl dönerse, sürgü kapı nasıl kapı kilidini iter ve kapıyı açarsa, tekerlek nasıl dönerse, nasıl arka tekerlek ön tekerleğı yakalayamazsa, kayıktan suya düşen eşyalar nasıl kurtarılamazsa, kaşık nasıl kaynayan suyu yatıştırırsa, stel nasıl yere düşerse, kuleler nasıl yıkılırsa, fırının nasıl içinde hiçbir şey yeşermese, kadın giysileri etek ve kirman nasıl kadını simgelerse, kandil nasıl yanarsa, çırpıcı kumaşı nasıl çırpır ve kumaşın üzerinde iplik ve tüy kalmazsa, yer ve gök birbirine nasıl değmezse, dağlar nasıl yüksek ve ağaçla kaplıysa, güneş nasıl gökyüzünde dolaşır ve dünyayı aydınlatırsa, ne rüzgâr ne yağmur nasıl taşı yerinden oynatamazsa, ateş nasıl yanarsa, su nasıl temizse ve temizlikte kullanılırsa, kara toprak üzerine düşen suyu nasıl emerse, dökülen su nasıl akarsa, su ateşi nasıl söndürürse, çatı oluğundan akan su nasıl geriye doğru akmazsa, insan dağları nasıl kaldıramaz, vadileri yükseltemezse, ırmağın akıntısı nasıl geriye çevrilemezse, su kaynağı nasıl yerin altından toprak çıkarırsa, yağmur suyu nasıl kent sokaklarını pislikten temizlerse, toz nasıl silinip süpürülebilirse, uçurum nasıl ebedi ise, hizmetçi ve köleler

¹¹⁰ Çepel,32

tanrı ve kralı nasıl yalnızca uzaktan seyredebilirlerse, minik tohum değirmen taşından nasıl öğütülmeden kurutulursa, bira maltı nasıl dibek taşında dövülürse, gebe kadın, inek ve koyun nasıl doğum yaparsa, ağır kurşun kapaklarla kaplı kaplara giren şeyler nasıl bir daha geri çıkamazsa, evin dört köşesi nasıl yeryüzü üstünde durursa.¹¹¹

3.1.2.Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu:

Yaşayan insanın en çok korktuğu şey ölümdü. Bu korkudan dolayı insanlar ölümden kurtulmak için elinden gelen her şeyi yapıyor ve çareler arıyorlardı. Çare olarak da yeraltı güçlerine başvurdukları belirtilmektedir. Yeraltı güçlerine başvurmalarının nedeni ise bütün kötü olayları ve olumsuz durumları, hastalıkları içine çekmesidir. Bu güçlerin yeryüzüne inip çıkabilmelerini sağlayan bazı yerlerin olduğu; ancak çoğunlukla onlarla bağlantı kurmak için yapay bağlantı noktalarının yaratıldığı belirtilmektedir. Yeraltına girişi doğal oyuklar ya da mağaralar sağlamaktadır. Yeraltı dünyasına kurban edilen hayvanlar ise çukurlarda kesilirdi. Pınarlar, kaynaklar, göller yeraltı dünyası ile bağlantılıydı. Büyücü adam ya da kadın, yapay çukurlar aracılığıyla, yeraltı dünyasının güçleri ile bağlantı kurardı; yeraltı tanrılarının ritüel aktivitelere katılmak için yeraltından yukarı tırmanabilsinler diye çukurun içine bronz bir merdiven yerleştirirdi; çağrılarını duyabilsinler diye oraya bakır bir kulak da koyardı. Aynı zamanda yeryüzündeki her bir mezarın, yeraltına giden bir geçit olduğu önerilmektedir. Yani çukurların yeraltı dünyası ve yeraltı güçleriyle bağlantı kurmada hizmet ettikleri ifade edilmektedir.¹¹²

Kurban sahibi ile ritüelde kullanılan eşyalar arasında bir bağlantı kurulmakta ve kötülükler bu bağlantı ile söz konusu eşyalara aktararak kurban sahibinden uzaklaştırılmaktadır. Bu metod kurban sahibinin bu objelere “temas etmesi” (QATAM dai- ‘elini koymak’, SAG. DU-ŞUNU dai- ‘başlarının üzerine koymak’) ve “bağlantı kurması” (allapahh- “tükürmek” şerarhawahnu- “üzerinde çevirmek”) şeklinde olduğu belirtilmektedir.¹¹³

3.1.3.Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme Metodu:

Bir kişinin/ nesnenin yerine başka bir kişinin/nesnenin “vekil olarak geçmesi” onunla “özdeşleştirilmesi” ve bu vekilin üstlendiği kötülükleri çok uzaklara “taşınması” esasına dayanan bir uygulama olduğunu kaynakta görmekteyiz. Mesela bir savaş esiri ve bir

¹¹¹ Ahmet Ünal, Hititler Devrinde Anadolu 2 (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 203, 118-120)

¹¹² Fatma Sevinç, “Hititler’de Yeraltı Dünyası”, Sosyal Bilimler Dergisi 9 (2007): 240

¹¹³ Reyhan, 233

heykelcik, sırasıyla gök ve yer altı tanrılarının yerine geçmesi nedeniyle seçilir ve esir kralın cübbesini giyerek onun yerine geçer. Sonra tahtı sanki bir soyguncu tarafından ele geçirilmiş gibi yapar ve saklanır. Ancak yedinci gününde ölür. Bazen bu ritüellerde bir hayvan bir insanın yerine geçtiği belirtilmektedir.¹¹⁴

“Yerine geçme” metodu ile ilgili Hititlerde II. Murşili dönemine ait örneklerin olduğu belirtilmektedir. II. Murşili’nin konuşma bozukluğu sorunu vardır ve bu sorundan kurtulmak için bir öküzünü feda eder. Öküz, kralın bir araba dolusu eşyası ile birlikte, Kummanni’deki Fırtına Tanrısı Tapınağı’na gönderildi. Burada, öküz ve eşyalar, Fırtına Tanrısı’na sunu olarak yakıldı. Şansa asla yer vermeyen tipik pragmatik Hitit anlayışıyla doğru orantılı olarak, birinin yolda ölmesi durumu dikkate alınarak, ikame edilen öküzün yedeği olarak ikinci bir öküz daha gönderildi.”¹¹⁵

3.1.4.Tanrılara Sunma ve Tanrılardan Yardım İsteme:

Yeraltı tanrılarını yatıştırmak için Maštikka tarafından yapılmakta ve tanrılarını sakinleştirmek için kurbanlar sunulmaktadır.¹¹⁶ İnsanoğlu, başlarına gelecek kötülükleri engellemek ve tanrılarını tarafından bir cezaya çarptırılmamak için, aynı zamanda da tanrılarının dileklerinin yerine getirilmesini istemek için kurban sunmuşlardır. Hititlerde kurban ritüelleri, adak, kefareti ödeme, gönül alma, şükran gibi amaçlarla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Hititler kirli olarak kabul ettikleri köpek ve domuzu pek nadir olarak tanrılara kurban olarak sundukları ifade edilmektedir. Ülkenin ilk ürünleri, ilk meyveleri ve bir yaşındaki hayvanlar, tanrılarını yatıştırmak için kurban olarak sunulmuşlardır. Tanrılara kurban edilmek için genel olarak öküz, koyun ve keçi tercih edilirdi. Kurbanda dikkat edilmesi gereken husus kurbanın sağlıklı olmasıdır. Hititlerde hayvanlar, boğazları kesilerek yani kanları akıtılarak kurban edilirdi. Hititlerde yaygın olmamakla birlikte insanların da kurban edildikleri belirtilmektedir.¹¹⁷

İnsanlar tanrılarına karşı işlemiş olduğu günahları tanrıya itiraf edip ondan af dilerse tanrı onları bağışlardı, ancak işlenilen günah tanrıdan gizlenirse işte o zaman tanrının azabından korkulurdu. Günahın Tanrı tarafından anlaşılması neticesinde ağır cezaya çarptırılırlardı. Tanrının affına sığınmak ilk önce suçu itiraf etmekle başlardı. Bundan sonra, bazen suçu

¹¹⁴ Çepel, 35

¹¹⁵ Çepel, 35

¹¹⁶ Esma Reyhan, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, Akademik Bakış 3(2008):235

¹¹⁷ Altan Armutak, “Eskiçağ Uygarlıklarında Kurban Edilen Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, 30/2 (2004): 175

isteyerek değil, bilmeden işlediğini anlatıyor; bazen, kendisinin aslında suçlu olmadığını, babasının işlediği günahların kefareti ödediğini belirtiyor; bazen de suçlunun artık hayatta olmadığını söyleyerek, cezalandırmanın sona ermesini istiyordu.¹¹⁸ Duaya örnek verirse;

Yeryüzünün Güneş Tanrıçasına ve diğer Tanrılara sıvı kurban sunduktan sonra şöyle der: “Bak kral sana yalvarıyor”. Eğer babası onu kötülerse onu dinleme! Eğer kız kardeşi, akrabaları onu kötülerse, onları dinleme! İyi gözlerini indir, binlerce kirpiğini kaldır ve krala dostça bak! Kulak ver ve onun iyi sözlerini dinle! ... Ey! Yeryüzünün Güneş Tanrıçasının veziri! İyilikle davran; ye ve iç! Güneş tanrıçasına kral hakkında iyi sözler söyle; Kralın adını Güneş Tanrıçasının huzurunda dostça an! Onun, babası, anası, kardeşi, kız kardeşi, akrabaları ya da dostları onu kötülerse, buna izin verme! Ey benim tanrım, anam beni doğurduğundan beri, beni sen büyüttün, ey tanrım. Benim adım ve ünüm senindir. Tanrım, beni iyi insanların arasına sen koydun, bana güç zamanlarda ne yapacağımı sen gösterdin, tanrım. Ben... Senin en iyi kulundum. Ben Tanrımın adına and içip, andımı hiçbir zaman bozmadım. Tanrım için kutsal olup da, bana yasak olan hiçbir şeyi yemedim ve vücudumu böylece kirletmedim. Ne bir öküzü ahırından, ne bir koyunu ağılından ayırmadım. Ekmek buldumsa ekmeği yalnız başıma yemedim; su buldumsa suyu yalnız başıma içmedim... Yaşam ölüme, ölüm yaşama bağlıdır. İnsan sonsuza değin yaşayamaz, onun yaşamının günleri sayılıdır. Eğer insan sonsuza değin yaşasaydı çektiği ağır hastalık bile onu çok üzmezdi. Tanrım bana kalbini ve ruhunu açsın ve benim suçumu bana söylesin ki ne olduğunu anlayabileyim. Tanrım bana ya rüyamda söylesin, ya da bir kâhin kadın veya Güneş Tanrıçasının kâhini (koyunun) karaciğerinden (bunu) anlatsın... Ey benim Tanrım! Sana tapınmamı nasıl artıracığımı bildir; sen bütün insanların çobanısın... Ben tanrımın huzurunda nice yakardımsa yararı olmadı; benden bir kötülüğü alır almaz, yerine bir diğerini koydun... Tanrım ben sana ne yaptım, nerede hata ettim? Beni sen yarattın tanrım, beni ölümlü bir insan yapan sensin. Bir tüccar, bir insani, tartıda hile yapar; fakat ben tanrıma ne yaptım? Bu hastalık yüzünden evim korkular evi oldu, korkudan ruhum eriyip, gidiyor!” Bu dua insanların tanrılar tarafından alınmış sandığı kötü alinyazısı karşısında duyduğu çaresizliği çok güzel yansıtır.¹¹⁹

3.1.5.Kefaret Ödeme:

Kefaret, işlenen bir günahın bağışlanması için yapılması gereken eylem ya da verilmesi gereken bedel olarak tanımlanmıştır. Maštikka'nın “cinayete karşı yaptığı ritüelde böyle

¹¹⁸ Çepel, 39

¹¹⁹ Çepel, 40-41

bir durumun söz konusu olduğu belirtilmektedir. Cinayet işleyen, öldürdüğü kişinin yerine bir kişi vererek kefarecini ödemiş oluyordu.¹²⁰

Ritüel malzemesi olarak, iplikler, yünler, süs eşyaları, araç gereçler, yiyecek ve içecekler, çeşitli hayvanlar, kaplar, değişik malzemelerden yapılmış heykeller, çeşitli madenlerden yapılmış malzemeler ve majik gücü olan daha birçok obje kullanılmaktadır.¹²¹

Büyü ritüelleri genellikle yerleşim dışında ve temiz bir yerde gerçekleştirilmektedir. Ritüel için gerekli olan malzemeler kurban sahibi tarafından karşılanmıştır. Yapılan ritüelin sonunda ritüeli yapan kişi malzemeleri almaktadır. Ritüelin ana ögesi olan ritüelin yapıldığı kişi ya da nesneyi sembolize eden nesne ritüelin ardından kirlenmiş olarak kabul edildiği için uzaklaştırılması gerekmektedir. Çeşitli yöntemlerle yapılan uzaklaştırma işinde nesne bazen gömülürken bazen de küçük bir kayığa konulup nehre bırakılmaktadır. Bu nesnenin hayvan olması durumunda (genellikle kuş) hayvan azâd edilebilmektedir. Ritüelin sonunda kurban sahibi yıkanıp temizlenmekte ve okunmuş yağlarla kutsanırken yapılan dualarla da ritüelin sona erdiği belirtilmektedir.¹²²

Büyü vasıtasıyla temizlenecek kişiler, çoğunlukla kral, kraliçe, zengin kişiler ya da yüksek rütbeli görevlilerdir. Elbetteki, toplumun daha alt tabakalarında bulunan kişiler de ritüelyaptırmaktadırlar. Ancak onlardan istenen malzemelerin ekonomik durumlarına uygun olması gerektiği belirtilmektedir.¹²³

Hitit büyü ritüelleri genellikle kara büyüünün çözülmesi için yapılmaktadır. Kara büyü Hitit kanunlarında şöyle geçmektedir:

§44.B. 55. Eğer bir kişiyi biri arındırırsa (törenden) arda kalan şeyleri de yakma yerine götürsün.

§56. Eğer birinin ekin alanına ya da evine götürürse büyü(dür)ve kralın yargısı altına girer.

§170. Eğer özgür bir adam bir yılan öldürürse ve başka bir adamın adını söylerse bir mina gümüş versin ve eğer bir erkek köle ise, işte tam o ölsün.

¹²⁰Reyhan, 235

¹²¹Esma Reyhan, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Archivum Anatolicum* 2(2003): 117

¹²²Kürşad Demirci ve Burcu Falay, “Ana Hatlarıyla Hitit Dini”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 1 (2016): 51

¹²³Esma Reyhan, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Archivum Anatolicum*, 2(2003) :117

§111. Eğer kilden bir insan suretine biri biçim verirse bu büyüdür ve kralın adalet mahkemesi için bir durumdur.¹²⁴

Kara büyü Hitit yasalarında kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Kara büyüünün yapılmış olma ihtimali bile insanlar üzerinde etki bırakmıştır. Arındırma ritüeli uygulanmadan bu kişiler rahatlayamıyordu. Bir kişiye kara büyü yapıldığı sadece ona şahit olanlar tarafından bilinebilirdi. Hititlerin, yapılan kara büyü ile ilgili kesin bilgiler almaları ya da bu büyüün kim tarafından yapıldığını öğrenmeleri, eğer ortada bir şahit yoksa oldukça zor olduğu belirtilmektedir.¹²⁵

Hitit çivi yazılı belgelerde, kara büyüden, kara büyüünün etkisini ortadan kaldırmak için yapılan “ak büyü” yapıldığı zaman bahsedilmektedir. Kara büyü ve etkileri ülkeyi tehdit edebilir ve ciddi hasarlar verebilirdi. “Hattuşa’da büyü sorununu temizleyin” ifadesi, Hitit kraliyet ailesinin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir. Zira Hitit tarihinde görülen pek çok olay bu kaygıları doğrulamaktadır. I. Hattuşili, karısının büyücülerle olan ilişkisinden şikâyet etmektedir. II. Tuthaliia, karısı Nikalmati ve oğlu ile birlikte ablası Ziplantawia tarafından büyülenmişlerdir. II. Murşili, kendisinin açtığı bir davada, Tawananna’yı karısı Gasulav/ia’yı büyü ile öldürdüğü gerekçesiyle suçlamıştır. Manna-DUGUD, vekil bebekler aracılığı ile büyüler yapmıştır. III. Hattusili, Hakmiş kralı iken Arma-Tarhunda’yı büyücülük yapmakla suçladığı belirtilmiştir.¹²⁶ Hitit toplumunda ilgi gösterilen büyü “ak büyü”dür. Ak büyüünün amacı olumsuzlukları ve hastalıkları ortadan kaldırmaktır. Hititler hastalıkları tedavi etmekte çok sayıda büyüsel yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemlerden bazıları şunlardır:

* Hastalıklar, kötülükler vs. bir taşıyıcıya (günah keçisine) aktarılır ve bunlar düşman ülkesine sürülür. Günah keçisi olarak keçi, koyun, fare, boğa, eşek, insan ve ok vs. üzerine hastalıklar aktarılmıştır.¹²⁷

* Hasta üzerinde psikolojik etki yaratmak. Hastayı iyi etmede rahip hastadan gizli tuttuğu partuni-kuşlarını aniden salıverilmesi ile hastalık uzaklaştırılır.¹²⁸

* Hasta olan uzuvları köpeğe yalattmak. Ayrıca büyü veya çeşitli yaralara karşı köpek pisliğinin çeşitli bitki çiçekleriyle karıştırılması sonucu elde edilen macunun hastanın

¹²⁴Fiorella Imparati, Hitit Yasaları.(Ankara: İtalyan Kültür Heyeti, 1992, 65-159-127)

¹²⁵Sevgül Çilindir Cesur, “Hitit Büyü Ritüelleri Üzerine Bir Değerlendirme” , Tarih Okulu Dergisi 32 (2017): 785

¹²⁶Reyhan, 112

¹²⁷ Ahmet Ünal, “ Hitit Tıbbının Ana Hatları”, Belleten, XLIV/ 175 (1980): 486

¹²⁸ Ünal, 486

vücuduna sürülmesi, koyun, keçi ve eşeğin uvuzlarının parçalanarak insanın hasta olan uvuzlarına yerleştirilmesi.¹²⁹

Ak büyü kirlenmiş kişi ya da nesneyi arındırmak yani temizlemek ve kirliliği uzaklaştırmak için yapılan bir büyüdür. Kirlilikten sadece kurban sahibi değil etrafındaki herkes ve her şey etkilenmektedir. Bu kirlenmeden kral etkilenmiş ise bu kirlilik kraliyet ailesi, tüm ülke ve halkı kapsamaktadır.

Bu yüzden büyü ritüellerinin sadece insanlara değil, tüm ülkeye uygulandığını görmekteyiz. Ve genel olarak amaç aynıdır, temizlenmek.

Kirlenmenin sebeplerinden Esmâ Reyhan şöyle bahsetmektedir: Kötü maksatlı yapılan büyü, lanet, kötü söz, kötü dil, kirletilmiş gıda yedirilmesi, gibi dışarıdan kaynaklanan, yani başkalarının sebep olduğu, ya da cinayet işleme, arkadaşının başına vurma, kirli maddelere dokunma, yalan yere yemin etme, bedensel temizliğe dikkat etmeme gibi kişinin kendisinin yarattığı durumlardır. Kişinin/nesnenin bunlardan birine maruz kalması sonucunda pek çok istenmeyen durum ortaya çıkmaktadır; halk, ordu ve hayvan sürüsü içinde salgın, üzüm bağlarının verimsizliği, aile bireyleri arasında geçimsizlik, iktidarsızlık, kısırlık, uykusuzluk, kâbus görme, huzursuzluk hali; hatta ölüm!¹³⁰

“Ak büyü” uygulaması, kara büyüünün sebep olduğu kötü etkiyi ortadan kaldırmak için yapılan arındırma ayinidir. Bir çeşit kötü etkileri def etmek için yapılan ayindir.

Genel olarak tüm kötülöklere karşı diğer majik eylemler arasında; yıkama, merhem sürme, tarama, su serpme, suni bir kapıdan geçirme, renkli yün iplerle bağlama, kuş vurma, kulakları yünle tıkama, giydirilen elbiseleri yırtma bulunmaktadır.¹³¹

4. Hititlerde Rüya

Rüya literatürü Hatti ülkesine Hurritler üzerinden ulaşmıştır. Rüya, düş karşılığı olarak tešha-,duntarriyašha-,zašhai-,MA. MU ve U.NUN kelimeleri kullanılır. Bu sözcüklerin aynı zamanda “uyku” anlamı da vardır. En yaygın şekliyle bir Hititli doğrudan “rüya görür” bir şey onun rüyasına girer, rüya vasıtasıyla bir şeyi görür”, bir şey, bir tanrı ona rüyada kendisini gösterir, düşüne girer”, nihayet bir tanrı “ona bir rüya takdim eder, uzatıp

¹²⁹ Ünal, 487

¹³⁰ Reyhan, 113-114

¹³¹ Leyla Murat, “Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, Archivum Anatolicum VI/2(2003): 101

verir” veya tanrı (bir şeyi) rüya vasıtasıyla gönderir. Tanrı, rüyada bir insanla konuşabilir, ona mesaj iletir veya ondan herhangi bir nesne veya bir şey yapması istenir.¹³² Rüya yorumlarıyla uğraşan kişi “rüya tabircisi”dir.¹³³ Görülen rüya, rüya yorumlayana anlatılır ve onlarda rüyadan çeşitli anlamlar çıkartarak rüyayı yorumlamaya çalışırlardı.

İnsanlar tanrının azabından korkardı. Öyle ki, kralların önde gelen görevi, kendisine kızmış tanrıyı sakinleştirmek için elinden geleni en iyi şekilde yapmaktı. Tanrıyı kızdıran kral, tanrının kendisine hangi maksatla kızdığını öğrenmek için rüya metoduna başvururdu. Bu inançla dolu olan Hitit halkının bu inancını güzel bir şekilde göz önüne seren mitolojik hikâye ise Avcı Keşşi olarak ifade edilen Hurri kökenli Hitit masalıdır.¹³⁴

Bu mitolojik masalda Avcı Keşşi’nin rüyasından bahsedilmektedir. Bu masalda Keşşi çok iyi bir avcıdır ve avladığı hayvanlar arasından birçoğunu tanrılara kurban ederdi. Sonra avcı evlendi ve av hayatı biter. Annesinin ısrarlarına karşı tekrar ava çıkar ancak tanrı ona gücenmiştir ve bütün avları avcıdan gizlemiştir. Avcı avlanmadan gitmemek için üç ay boyunca dolanmıştır. Yorulan avcı uykuya yatar ve tanrı mesajlarını bu rüyada iletir.

Birçok versiyonu (Akadca, Hurrice ve Hititçe) bulunan “Avcı Keşşi ve Karısı” adlı masalın ilgili kısımlarının tercümesi şu şekilde verilmektedir:

[] Keşşi sen [] dağlarda ye [], onun giysisi üzerinde [] uzanır [].

Keşşi [ikinci defa bir rüya] gördü.

O [üçüncü bir rüya] gördü. Natara Dağı’ndan [] şehrine yukarı getirdi. [] ve []. Ve hizmetçileri onun annesine gitti.

O dördüncü bir rüya gördü. Bazaltan ağır bir taş parçası gökyüzünden düştü ve hizmetçiler ve “tanrının adamı” onun altında ezildi.

O beşinci defa bir rüya gördü: Keşşi’nin tanrı babaları bir ateş tutuşturuyorlardı.

O altıncı defa bir rüya gördü: Ağaçtan yapılmış bir halka Keşşi’nin boynundaydı ve aşağıda bir kadının ayak bileği, Keşşi’nin ayak bileğinin üzerine yerleştirilmişti.

O yedinci defa bir rüya gördü. Keşşi aslanların arkasından gitti. Ve o kapıdan çıkarken, o kapının önünde sfenks ve yılanlar buldu.

Ertesi sabah güneş doğduğunda, Keşşi bir sesle uykudan uyandı ve annesine akşam gördüğü rüyaları anlatmaya başladı. Keşşi annesine sordu: [Biz nasıl] davranacağız? Dağa gidecek miyiz? Dağda ölecek miyiz? Dağda bana [o]lur mu? Annesi Keşşi’yi

¹³² Ahmet Ünal, “Hititler’de Rüya” (2013): 479

¹³³ Ünal, 479

¹³⁴ H. Duymuş. F. ve Elvan Eser, “Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, Turkish Studies 2 (2013): 83

şöyleyanıtladı: “Rüyaların anlamı şudur. Bütün çimenler büyür. Rüyalar, şehrinin Onun aşağısından bir nehir akar. [] günde [] orman [] ölmeyeceğiz. [] mavi yün ¹³⁵

Bu masalda da belirtildiği gibi tanrılar isteklerini rüya aracılığıyla insanlara iletmektedir ve kendilerine hangi sebepten dolayı kızdıklarını onlara rüyada bildirmektedir.

Hititçe terim suppi šeš- "(dinsel bakımdan) temiz (yataкта) uyumak" yani belli bir konuda tanrıdan cevap almak maksadıyla, dinsel yönden temizlenerek, rüya görmek üzere uykuya yatmak anlamına gelmektedir. ¹³⁶

Rüyanın öneminin en yoğun olduğu dönem III. Hattuşili (M.Ö. 1275-1250) devridir. III. Hattuşili'nin zaman zaman rüyasına girerek öğütler veren Şamuha kenti İştari [Aşk ve Savaş Tanrıçası], Lawazantiya kenti (Elbistan/ Kara Höyük) İştari'nin rahibinin kızı Puduhepa ile evlenmesini rüya yoluyla kendisine bildirmiştir. Nitekim Hattuşili: “Tanrının emriyle, Rahip Bentipsarri'nin kızı Puduhepa'yı zevceliğe aldım” demektedir. Bunun yanında sürekli “kötü rüyalar” gören bir insanın ruh hastası olduğuna dair bir inancın da var olduğu bilgisine de değinilmektedir. ¹³⁷

5.Hititlerde Fal

Falları yorumlayan uzman kişilerin çoğunun Babil kökenli olduğu ve bu uygulamanın Hurriler aracılığıyla Hatti'ye aktarıldığı ifade edilmektedir. Ahmet Ünal bu meslek gruplarından şöyle bahsetmektedir: ^{LÚ}HAL “kâhin, sihirbaz, ciğer ve talih falcısı”, ^{LÚ}MUŞEN.DÚ, ^{LÚ}IGI.MUŞEN “kuş yakalayıcısı, falcısı” ^{SAL}ENSI “kadın rüya falcısı, kâhin “, ^{LÚ}AZU “doktor, ciğer falcısı”, ^{SAL}ŞU.GI “yaşlı kadın, falcı, talih falcısı, yılan falcısı, büyücü”, ^{LÚ}AŞİPU “büyü uzmanı” dır. ¹³⁸

Hititler başlarına gelen tüm olumsuz durum karşısında tanrılarının kendilerine kızmış olduğu düşüncesine kapılmışlardır. Kızmış olan tanrıyı sakinleştirmek ve kızma nedenini öğrenmek için çeşitli metotlar uygulamışlardır. Bu metotlardan biri de faldır. Hititlerde falın uygulama alanlarına baktığımızda hemen hemen her alanda uygulandığını görmekteyiz. Tanrıların isteklerinin bulunmasında, kızgınlıklarının nedenlerinin araştırılmasında, çeşitli soruların yanıtlarında, hastalıkların nedenlerini bulmada, özel

¹³⁵ Duymuş, Eser, 84

¹³⁶ Arıkan, 282

¹³⁷ Duymuş, Eser, 85

¹³⁸ Ahmet Ünal, “Falcılık ve Kehanet”, 458

yaşama dair sorularda, saray entrikalarında, askeri ve siyasi eylemlerde fal yöntemi kullanılmıştır.¹³⁹

Hitit falcılığının ilginç ve onu Mezopotamya'da ki örneklerden ayıran kendine özgü yanı, geleceği önceden saptamak, geleceğe ilişkin kehanette bulunmaktan çok bir takım sorunlara yanıt alabilme amacına yönelik olmasıdır.¹⁴⁰

Hitit insanının en çok korktuğu durumlardan biri de felaket ve hastalıktır. Hititlerde hastalıklara sebep olan faktörler şunlardır: tanrılar (tanrıların öfkelenendirilmesi, bayramların, törenlerin zamanında yapılmaması kısacası tanrıların ihmal edilmesi), kötü ruhlar, ölümlerin rahatsız edilmesi, kirlilik ve kara büyü Hititlerde hastalık sebepleri olarak kabul edilmiştir. Tanrıların insanlara veya ülkeye hastalık vermesinde; tanrılara karşı işlenen suçlar, bayramların düzenli olarak kutlanmaması, kurbanların sunulmaması, dini törenlerin düzenli ve temiz yapılmaması, tapınakların kirlenmesi, tapınak eşyalarının, mallarının ve mülklerinin korunmaması, tanrılarının neşeli tutulmaması gibi durumlarda Hitit insanı ve Hitit ülkesi tanrılarının cezalandırılmasına maruz kalacaktır. Bu cezalandırmanın başında hastalıklar olmakla birlikte açlık, kıtlık, ölüm, felaketler gibi olaylar vardır. Hititler başlarına gelen hastalık sebeplerini bulmada, tanrılarının veya tanrıçaların niçin kızdığını anlamak için fal ve kehanetlere başvurmuşlardır.¹⁴¹ Hitit metinlerinde geçen henkan-: veba, ölüm, salgın anlamlarını taşımaktadır. Hitit çivi yazılı belgelerden bu salgının I. Şuppiluliuma devrinde başladığı ve II. Murşili devrinde de etkisini şiddetle devam ettirdiği belirtilmektedir. II. Murşili'nin veba duaları olarak bilinen metinlerden vebanın ortadan kaldırılabilmesi için hemen her yolun denendiği anlaşılmaktadır. Vebanın sebebi olarak ise, babası I. Şuppiluliuma'nın yaptığı haksızlıklara kızarak tanrılarının, tüm ülkeye böyle büyük bir ceza verdiği ifade edilmektedir. Veba dualarında fal sorularının geçmişe yönelik olan sorunların tespit edilmesi için kullanıldığı görülmektedir. II. Murşili, ülkedeki veba salgının nedenini öğrenmek için fallara başvurmuş ve yine ayrıca kendi konuşma bozukluğunun nedenini fal yoluyla tespit etmeye çalışarak tedavi yollarını araştırmıştır. 1.Veba Duasında vebanın sebebinin tespiti ile ilgili olarak şöyle ifadeler geçmektedir:¹⁴²

Siz Tanrılar, bey[leri]m! Hatti ülkesinde veba (salgını) baş gösterdi. Ve Hatti ülkesi veba yüzünden zarar gördü. Ve çok acıya maruz kaldı. Bu yirmi yıldan fazla (oldu.) (Ve) [Hatti] ülkesi öldüğü için, bana Tuthalya'nın oğlu genç Tuthalya meselesini hatırlattı. (bu yüzden) Tanrı- ya bir fal sorusu sordum. Genç Tuthalya meselesi tanrı

¹³⁹ Demirci, Falay, 52

¹⁴⁰ Sedef Ayyıldız "Hitit Dünyasında Fal Anlayışı", Asos Journal 42(2017): 369

¹⁴¹ Fatma Gökhan, *Hititlerde Tıp Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, 65-66

¹⁴² Ayyıldız, 370

tarafından da saptandı. Babam, Tuthalya'nın katli yüzünden [öldü]; [babamın tarafı]na geçmiş (olan) prensler, beyler, binbaşılar (ve) daha yüksek (rütbeli) subaylar (da),[bu] sebep (mesele) yüzünden öldüler. Hatti ülkesine de adı geçen bu mesele (sorun olarak) ulaştı. Ve Hatti ülkesi de [bu] mesele yüzünden ölmeye başladı ve Hatti ülkesi şimdiye kadar çok acı çekti. Ve şimdi veba (salgını) daha da kötüleşti. Hatti ülkesi veba (salgını) yüzünden [çok] acıya maruz kaldı ve (nüfusu) azaldı. Ama ben, Murşili, sizin h[izmetkarınız], [kalbimdeki heyecanı [yenemiyorum] vücudumda da korkuyu yenemiyorum.¹⁴³

M.Ö XIV. y.y.ın ilk yarısında yaşamış olan bir Hitit prensesi olan Kantuzili'nin duasından falcılığın önemini anlamaktayız.

Ama (şimdi) tanrım kalbinin derinliklerinden gelerek isteğini ve rızasını açsın. O bana hatamı (açıklama) lütfunda bulunsun ve ben de hatamı kabul edebileyim. Tanrım ya düşümde benimle konuşsun, tanrım bana isteğini açsın, (bana) (hata)mı tanıtsın da, ben de bileyim ya da falcı kadın benimle konuş- sun, (ya da) kurban falcısı karacığeri (okuyarak) bana seslensin!¹⁴⁴

Ele geçen fal metinlerinden sağlık konusunda da fala başvurulduğu anlaşılmaktadır. III Hattuşili'nin göz rahatsızlığından dolayı, fallara baktırarak hangi hekimin ve ilacın iyi geleceğini öğrenmiştir. Hititli bir kadının doğum yapmaya uygun olup olmayacağına dair, cevapları fallarda aramasına yönelik kayıtların olduğu belirtilmektedir. Bu noktada, doğum yapmak isteyen kadının falı olumsuzsa, tanrılara kurbanlar sunarak, durumu telafi etmeye çalışmış, doğum yapabilmek için tanrıların iznini ve yardımını istemiştir. Ayrıca, doğum sırasında, bir aksilik olmuşsa veya doğum sandalyesi kırıldıysa, hemen özel bir ayin yapıp, bunun sebebinin ne olduğuna dair cevabının fal yoluyla öğrenilmesi falların Hitit insanının yaşamanda ne denli önemli olduğunun göstergesi olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁵

İnsanoğlu geleceği hep merak etmiştir ve gelecekte ne olacağı sorusu insanları bu alanlara yönlendirmiştir. Aslında gelecekte ne olacak merakının arkasında yatan neden korkularımız değil midir? İşte tıpkı bu nedenlerden dolayı Hitit halkı hep bu yöntemlere başvurmuş ve yaşanan her türlü felakette tanrılarının kendilerine kızmış olduğu korkusu inancına kapılmışlardır. Bu fal yöntemiyle de kızgınlığın nedenini sormak istemişlerdir.

Falların uygulaması ise, öncelikle fala konu olan soru sorulmakta, sonra ne tür bir fal yapılıyor ise, onun uygulamasına geçilmekte ve sonunda saptanan olumlu sonuç evet veya olumsuz sonuç hayır olarak kaydedilmektedir. Eğer falın sonucu istenilen biçimde değilse,

¹⁴³ Ayyıldız, 370

¹⁴⁴ Murat Orhun, "Hititler'de Karacığeri Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı", Akademik Bakış, 3/5(2009): 235

¹⁴⁵ Tuğba Gencer, *Arkeolojik Bulgular Işığında, Anadolu ve Mezopotamya Coğrafyasında, Semavi Dinler Öncesinde Sağlık Bağlamında Adak Olarak Verilen Kurban İnancı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015, 93

diğer sorularla fala devam edilmekte, bazı hallerde ise, bir fal tekniğinde elde edilen yanıt, diğer fal teknikleriyle kontrol edilerek eylem elden geldiğince sağlama alınmaya çalışıldığı belirtilmektedir.¹⁴⁶

Hititler çeşitli fal teknikleri kullanmıştır. Bunlar; 1. Karaciğer falı, 2. Kuş uçuşu falı, 3. Su yılanı falı 4. Talih falıdır.

5.1.Karaciğer Falı

Karaciğer falı Babil kökenlidir ve Hurriler aracılığıyla Hititlere geçmiştir. Karaciğer falcılığındaki terminoloji Hurrice, Akadça, Sümerce ve Babil kökenli kelimelerdir.

Bu uygulanan teknikte Hititler tanrılarına kurban ettikleri hayvanın hala seğirmekte olan karaciğerine ve iç organlarına bakarak sorularının yanıtlarını almasına dayanır. Karaciğerin seçilme nedeni aşırı derecede kan ihtiva etmesi olup, hayat ve kan özdeş anlama geliyordu. Kurban edilecek hayvanın karaciğerinin tanrısal düşünceyi yansıtan ruhun merkezi olduğu, kabul ediliyordu.¹⁴⁷Karşılaşılan her olağan dışı durum, iç organlarda (karaciğer, safra, bağırsak vb. gibi.) gözlemlenen renkler, lekeler, kıvrımlar özel bir ön belirti olarak algılanırken, görülen tüm özellikler dikkatle incelenip, cevaplar olumlu veya olumsuz olarak yorumlandığı belirtilmektedir.¹⁴⁸

Kehanetlerden bazılarına örnek vermek gerekirse:

“Eğer kurban edilen koyunun safra yollarının koledok kanalı yoksa kralın ordusu bir akın sırasında susuzluk çekecektir”

“Eğer kurban edilen koyunun karaciğerinin sağ tarafında parmak şeklinde iki ur varsa, bu, ülkede anarşi çıkacağına delalettir.”¹⁴⁹

Buradan da anlaşıldığı gibi falda çıkan sonucun sadece kişileri değil tüm ülkeyi etkileyebileceğidir.

Eğer koyunun karaciğerinin görüntüsü modelin sağ tarafını işaret ediyorsa, burada ölüm var. Sağ tarafta ise “Nergal, ülkemde, yiyecek” yazısı görülmektedir. Nergal, Hititlerin yeraltı tanrısıdır ve görülen işaret yeraltı tanrısının ülkeye bir sebeple ölüm getireceğini haber vermektedir. Model’in sol tarafında ise Nergal, düşmanın ülkesinde, yiyecek” yazısı görülür. Bu da ölümün Hatti veya Hitit ülkesinde değil de başka bir düşman ülkesindeolacağına işaret etmektedir. Eğer karaciğerin uç kısmı deforme olduysa, “Nergal,

¹⁴⁶ Orhun, 235

¹⁴⁷Eren Akçiçek, “Karaciğer Falı”, Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi 1(1991): 48

¹⁴⁸Gencer, 93

¹⁴⁹H.Duymuş F , “Eski Mezopotamya’da Kehanet Olgusuna Bir Bakış”, Tarih Okulu Dergisi 15 (2013): 28

kendi ülkeme el koyacak” anlamındadır. Yani, yine ölümler olacak, Felaketler ülkede yıkımlar yaratacaktır. Eğer karaciğerin üzerinde herhangi bir leke varsa, “benim ordum bir salgından dolayı ölecek ya da kralın şehri harap olacak” şeklindedir.¹⁵⁰

5.2.Kuş Uçuşu Falı

Hititler’in kullandıkları bir diğer fal türü de kuş uçuşu falıdır. Bu fal türünün en erken dönemleri II. Murşili zamanındadır. Falın uygulaması kuşların gözlemlenmesine dayanır. Bu kuşların, fal sorusunun yanıtını ya belirlemeleri, yani onaylamaları, ya da reddetmeleri üzerine kuruludur. Bu maksatla, fal kuşları denilen ve sayıları kırkı geçen kuş türü dağ, bayır, ırmak vadileri, su birikintileri ve diğer doğal habitatlarında büyük bir titizlikle gözetlenmişlerdir. Sadece kuşların uçuş şekilleri, düzenleri ve yönleri, konmaları ve kalkmaları değil, çıkardıkları sesler, gagalarının büküldüğü yönler, ayaklarının hareketi gibi münferit davranışları da takip edilmiştir.¹⁵¹

Kuş uçuşu falı örneği;

Majesteleri seferden geri döndüklerinde tanrıların ayinlerini kutlayacaktır. Kral ve kraliçe Hattuşa’da kışlayacaklar ve kral ve kraliçe, Halep kenti Fırtına Tanrısı’nın Şimşek Bayramı’nı orada Hattuşa’da kutlayacaklardır. (Ayrıca) Yıl Bayramı’nı da orada kutlamak istiyorlar. Bereket (?) kuşlarını orada toplayacaklar. Çiğdem (?) vakti geldiğinde, tanrılara çiğdem (çiçeği) koyacaklar. Ey tanrılar, eğer Hattuşa kentini kral ve kraliçe için Halep Fırtına Tanrısı’nın (Fırtına Bayramı’nı kutlamak ve) kışı geçirmek için kayıtsız şartsız uygun buluyorsanız, kral ve kraliçenin başına gelebilecek ölüm (veya) ciddi bir hastalıktan endişe etmememiz gerekiyorsa (ve) eğer kötülük ta oraya kadar yayılmayacaksa, ey tanrılar, Hattuşa’yı kral ve kraliçe için Halep kenti Fırtına Tanrısı’nın (Fırtına Bayramı’nı kutlamak üzere) kışlamaları için uygun buluyorsanız, (bu durumu) üçüncü günün büyü (?) kuşları tespit etsinler. Kartal kalkıp uçtu; gagasını ileriye doğru tutuyor, Harrani kuşu (ise) yerde (?) ve gagasını ters (?) çevirmiş. Aliliya kuşu iyi parselden çıktı ve öteye doğru gitti. Arsintathi kuşu uçarak (?) yolun ötesine (geçti). Aramnanza kuşu öte tarafa doğru geçti. İkinci günde zahurlitinzi kuşu ...’den, kartal ise ön taraftan iyi parselden geldi ve gitti. Bir tilki koşarak (?) öteye doğru, yolun öte tarafına geçti gitti. Üçüncü günde aliliya kuşu ötetarafa doğru gitti;ama kartal dolaşmakta (?), gagası öteye dönük. Bir büyü yaptık. Aliliya kuşu iyi parselden çıktı ve gitti. Pattarpalhi kuşu dolaşmakta (?). Harrarani kuşu yolun ötesinde kanat çırparak (?) öte tarafa gitti. (Kuş falcıları)29 Pihatarhu ve GE₆.ŞEŞ şöyle (yorumlarlar): (Kuşlar) olumlu işaret verdiler.¹⁵²

¹⁵⁰Gencer, 94

¹⁵¹Orhun, 238

¹⁵² Ahmet Ünal, Hitit Devrinde Anadolu II (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003, 130)

5.3.Su Yılanı Falı

Hititler tarafından az uygulanan bir fal türüdür. Su yılanları “ocak, yaşam, direk, uzun yıllar, çeşitli tanrıların bölümleri, hastalık, kurak, yer, ölüm, üzüntü, neşe, sarayın ciddi yeri, tanrı atlarının yer, günah, yemin gibi çeşitli alanlara bölünmüş havuzların içine atılıp, yaptıkları gözlemlenerek fal sonuçları çıkarılmıştır. Gözlenen hareketler: su yılanının bir balığı yakalayıp yutması, ağzını açması, geri dönmesi, çok çeşitli yerlerde saklanması gibi durumlardır.¹⁵³

Ünal su yılanı falına şu örneği vermiştir:

Kummaha kentinde niye sürekli olarak fal işaretleri hâsıl oldu? Onlar orada hangi kötülüğü işaret etmiş olabilir? Şimdi(tanrılar) tekrar hangi fal işaretini vermek istiyorlar? Şimdi Majestenin başının kötü yılanını ve... Baş yılanını... İlgili yerlere salıverdik... Yukarıda uzun yıllarda... Yılan gitti(ve) ‘ciddi’ olan bölümde saklandı... Olumlu

5.4.Talih Falı

Bölümlere ayrılmış bir oyun tahtası üzerine zar atmak, bakla taneleri veya mikado oyun çubukları atıp onların bölümlere dağılmasından ortaya çıkan kombinasyondan bazı sonuçlar çıkartmak tekniğine dayanıldığı belirtilmektedir.¹⁵⁴ Oyun taşlarının üzerindeki figürler iyi ve kötü olarak ayrılır. İyiiler çoğunluktaysa olumlu (evet), kötüler çoğunluktaysa olumsuz (hayır) olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

Talih falının en yaygın kullanıldığı yerin askeri seferlerle ilgili olduğudur.

Kral ve kraliçe kışı Ankuwa kentinde geçirmek istiyorlar. (Ey tanrılar eğer) Ankuwa’yı uygun buluyorsanız ve kral ve kraliçenin başı için her şey kesinlikle iyi olacaksa, talih falının sonucu “evet” olsun!¹⁵⁶

(Onun) saldırıp saldırmayacağı konusu fal aracılığıyla ayrıca sorulsun. O, Daşšenatta kentinin içinden barış içinde geçecek ve Kaštariyapa’da bir tepeninönünde geceyi geçirecektir. Temetti(ise) daha önceden Haharwa Dağı’nın askerlerine ve Kaštariyapa’ya karşı savaşacak, oradan hareketle Hatenzuwa’ya geçecektir. Oradan da Tapilušša’ya gidecek, ama tekrar Gašga Ülkesi’nin içine girmeyecektir. Hatenzuwa’ya varınca, Nerik kentinin içine girecek ve kenti tahkim edecektir. Düşmana hemen saldırarak mıyım, yoksa Bereket Bayramı’nı hemen kutlayacak mıyım veya tanrıyı alıp götürerek ve kutlayacak mıyım, bunları Nerik’e varınca fal aracılığıyla araştıracağım. Şimdi talih falı olumlu olsun! Meslis doğruluğu ve sağlığı aldı ve onlar krala verildi. İkinci günde Talih Tanrıçası kalktı, iyilik ve Savaş Tanrısı’nı aldı ve

¹⁵³ Ahmet Ünal, “Falcılık ve Kehanet”, 472

¹⁵⁴ Ünal, 466

¹⁵⁵ Ünal, 466

¹⁵⁶ Ünal, 466

onlar Hatti ülkesi insanlarına verildi. Üçünde günde Tanrılar kalktılar ve savaş ve askeri seferi aldılar ve onlar tahta geri(verildiler). Olumlu!¹⁵⁷

¹⁵⁷ Ünal, 466

SONUÇ

Bu çalışmamızda büyüün insanlık tarihi kadar eski bir geçmişinin olduğuna vurgu yapmaya çalıştık. Ele geçirilen büyü metinlerini inceledik ve büyüün toplum hayatındaki öneminden bahsettik.

Kültepe’de ele geçirilen sekiz adet büyü metni vardır. Bu büyü metinlerine baktığımızda metinlerin hiçbirinin, Mezopotamya ve Hitit dönemindeki büyü metinleri gibi kötü maksatla yapılmış büyüler olmadığını anladık. Kültepe ele geçirilen büyü metnlerinin musallat olunan hastalık ve kötü ruhlara karşı yapılmış koruma amaçlı büyüler olduğunu görmekteyiz.

Kültepe’de ele geçen Eski Asurca büyü metinleri Asurlu tüccarlara ait olup, Asur toplumunun büyüye bakış açısını ortaya koymaktadır. Maalesef bu dönemde Anadolu halkının bu hususlarla ilgili anlayışını gösteren belgeler ele geçmemiştir ve dolayısıyla Anadolu’daki büyüyle ilgili bilgilerimiz eksik kalmaktadır. Anadolu’daki büyü ve büyü ile ilgili kavramlar Hitit döneminde karşımıza çıkmaktadır.

Eski Asurca büyü metinlerine baktığımız zaman büyüün yapılış aşamalarına rastlamamaktayız ve büyücü kelimesiyle de karşılaşmamaktayız. Büyü metnlerinin kâhinlik ve falcılık gibi konularda da çok az bir bilgi verdiğini görmekteyiz.

Mezopotamya toplumu büyüye yaşamının hemen hemen her alanında yer vermiştir. Toplumda iki çeşit büyü vardır: ak büyü ve kara büyü. Kara büyü denen kötü büyü toplumda yasaklanmıştır ve bu büyüü yapan en ağır şekilde cezalandırılmıştır. İnsanlar kara büyüün etkisini ortadan kaldırmak için ak büyüye yani iyi büyüye yönelmiştir. Kendisine büyü yapıldığını hisseden kişi bu büyüün etkisini ortadan kaldırmak için büyücüye başvurmuştur. Büyücüler genelde kadındır ve belli bir uzmanlığa sahiptir. Aslında büyücü toplumda belli bir saygınlığa sahip olan kişidir.

Mezopotamya insanı her anormal durum karşısında tanrılarının kendilerine bir takım işaretler göndererek mesaj verdiğine inanmışlardır. Bu mesajları anlamak için de kehanette bulunmuşlardır. Kehanette bulunma yöntemlerinden biri ise kesilen kurbanın ciğerine bakarak ortaya çıkan çeşitli işaretlerden anlam çıkartmaktır. Diğer bir kehanet metodu ise rüya analizidir. Görülen rüyaları yorumlayarak kehanette bulunmuşlardır. Uygulanan bu kehanet yöntemleri toplumun her alanında ilgi görmüştür. İnsanlar başlarına gelen anormal

bir durum karşısında ve kendilerine musallat olan çeşitli hastalıklarda tanrıların kendilerine kızmış olduğu inancına kapılırlardı. Bu inanca sahip olan toplum, kızmış olan tanrıyı yatıştırmaya çalışırdı. Kızan tanrıyı çeşitli ritüeller düzenleyerek sakinleştirirlerdi. Kendilerine musallat olan hastalıklardan ve karşılaşılan kötü olaylardan ritüeller sayesinde kurtulabiliyorlardı.

Hititler de tıpkı Mezopotamya halkı gibi büyüye yaşamının hemen hemen her alanında yer vermiştir. Hitit büyü metinlerinin I.Hattuşili dönemine kadar gittiği görülmektedir. Kara büyü Hitit yasalarında kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Kara büyüün ülkeye ciddi hasarlar vereceği düşünülmüştür. Hitit toplumunda ilgi gösterilen büyü ak büyüdür. Ak büyü bir çeşit arındırma büyüdür. Kirlenmiş olan nesneden kötülükleri def etmek için uygulanmıştır. Kirlenen insan ritüeller sayesinde temizleniyordu. Arındırma işlemi yapılacak kişiler genellikle kral, kraliçe ya da yüksek görevlilerdir. Ancak toplumun alt tabakalarındaki kişilere de ritüel düzenlenirdi. Ancak düzenlenen ritüellerde kullanılan malzemeler ekonomik duruma göre değişmekteydi.

Hitit halkı tanrının gazabından çok korkardı. Kralların ilk görevi kızgın tanrıyı sakinleştirmektir. Bu amaçla kızgın tanrının kendilerine hangi maksatla kızdığını bulmak için rüya ve fal metodunu kullanmışlardır. Bu metotlarla kızgınlığın nedeni araştırılmıştır ve daha sonra da çeşitli ritüeller düzenlenerek tanrılarına kendilerini affettirmeye çalışmışlardır. Aslında uygulanan bu yöntemlerin amacı da bilinmezi bilinir kılmak ve korkularını gidermektir. Bir çeşit gelecekte ne olacağı merakı ve geleceğin ne getireceği korkusu hâkim olmuştur da diyebiliriz.

Büyüden bahsederken sürekli geçmişten bahsettik ve geçmişteki insanları büyüye yönelten nedenlerin üzerinde durmaya çalıştık. Ama günümüzde de büyüyle uğraşan ve kendini büyücü, falcı diye lanse eden yok mu? Tabii ki de var. Günümüzdeki insanları da büyüye, fala yönelten nedenler; geleceğe olan merak ve istediklerine, elde etmeye çalıştıklarına ulaşmak değil mi? Aslında bu durum bize insanların içinde bulunduğu çaresizliği göstermektedir. Çaresiz kalan insanın bir çeşit arayış içinde olduğunu göstermektedir. Büyü ya da fal bir çeşit psikolojik rahatlamadır. Kendimizi kötü hissettiğimiz ya da kötü bir durumla karşılaştığımız zaman falcı bize güzel bir şeyler söylerse biraz kendimizi rahatlamış hissederiz. Evet, sadece rahatlarınız fakat geleceğimizden asla emin olamayız.

KAYNAKÇA

AKÇİÇEK Eren ,“Karaciğer Falı”, **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, 1(1991), s.(47-49)

ALPKAYA Serkan, **Mezopotamya’da Şeytan ve Günah Kavramı**, Ankara Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı, Seminer Ödevi, Ankara 2015

ARIKAN Yasemin, “Hitit Dini Üzerinde Bir İnceleme”, **Fakülte Dergisi**, 38/1-2(1998), s.(272-285)

ARMUTAK Altan, “Eskiçağ Uygarlıklarında Kurban Edilen Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, 30/2 (2004), s.(169-180)

AY Şeyma, “Mis pi”-Pit pi” Ritüelleri ve Eski Mezopotamya’da İnsan Tanrı İlişkisi”, **Tarih Okulu Dergisi**, 15(2013), s.(1-21)

AYYILDIZ Sedef , “Hitit Dünyasında Fal Anlayışı”, **Asos Journal**, 42(2017), s.(367-382)

BARJAMOVİĆ Gojko, LARSEN Mogens T., “An Old Assyrian Incantation against the Evil Eye”, **Altoriental Forsch.** 35/1 (2008), s.(144-155)

BAŞOL Serkan, **Hititler’de Büyü ve Büyü Malzemeleri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli 2014

BİLGİN N.(Ed), **Seyitömer Höyük I**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.

CESUR Ç. Sevgül, “Hitit Büyü Ritüelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Tarih Okulu Dergisi**, 32(2017), s.(777-813)

ÇEPEL Sebahat, **Hitit Büyü Ritüelleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011

ÇOBANOĞLU Serap, **İnançlarda Büyü**, KKTC Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa 2006

DEMİRCİ Kürşad ve FALAY Burcu, “Ana Hatlarıyla Hitit Dini”, **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, 20/1(2016), s.(35-60)

DOĞAN Sinem, “Toplum Tarihinin Karanlık Dünyası: Büyü”, **Açık Bilim(Bağımsız Bilim Medyası)**, 2013, s.(1-12)

DÖNMEZ Sevgi, “Eski Mezopotamya Topluluklarında Korku ve Güç İlişkisi Üzerine BirDeğerlendirme”, **International Journal of Social Science**, 3 (2016), s.(213-226)

EROL Hakan, “Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet”, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 54/2(2014), s.(37-48)

FLORİOTİ D. Hande,” Eski Mezopotamya’da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış”, **Tarih Okulu Dergisi**, 15(2013), s.(23-42)

FLORİOTİ D.Hande ve ESER Elvan ,“Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, **Turkish Studies**, 8/2(2013), s.(73-87)

GENCER Tuğba, **Arkeolojik Bulgular Işığında, Anadolu ve Mezopotamya Coğrafyasında, Semavi Dinler Öncesinde Sağlık Bağlamında Adak Olarak Verilen Kurban İnancı**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015

GÖKÇEK L. Gürkan, “ Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, **Archivum Anatolicum**,11/2 (2017), s. (39-44)

GÖKHAN Fatma, “**Hititlerde Tıp Üzerine inceleme**”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015

GÜNBATTI Cahit,**Kültepe-Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2012

GÜNBATTI Cahit,”Kültepe’den Akadlı Sargon’a Âit Bir Tablet”,**Archivum Anatolicum**, içinde, 3(1997), s.(131-148), Ankara 1997

IMPARATİ Fiorella, **Hitit Yasaları**, Çev: Erendiz Özbayoğlu, Ankara 1992

KULAKOĞLU Fikri ve ÖZTÜRK Güzel, “New evidence for international trade in Bronze Age central Anatolia: recently discovered bullae at Kültepe-Kanesh”, **Antiquity Journal**, 89 (2015), s.(343)

KUZUOĞLU Remzi, **Koloni Çağı Asurlu Tüccarlarından Aşşur-rē-i**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010

KUZUOĞLU Remzi, "Eski Asur Metinlerinde Tablet Kabları ve Kültepe'den Arkeolojik Örnekler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 53/2(2013), s.(13-42)

KÜÇÜKBEZCİ Gül Hatice, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı Arasındaki ilişkiler", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 26 (2011), s.(25-58)

MANDACI Ebru, "Arkeoloji ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16 (2016), s.(217-232)

MEMİŞ Ekrem, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2009

MURAT Leyla, "Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri", **Archivum Anatolicum**, VI/2 (2003), s.(89-109)

MUTLU A. Suzan, " Eski Mezopotamya'da Tanrılara Sunulan Kurbanlar", **Tarih Okulu Dergisi**, 17 (2014), s.(1-17)

MUTLU A. Suzan, "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri", **Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, 9(2014), s.(280-293)

MUTLU. A. Suzan, **Eski Mezopotamya'da Törenler**", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012

ORHUN Murat, "Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüsklerdeki Uzantısı", **Akademik Bakış**, 3/5(2009), s.(231-250)

ÖZ Esmâ, **Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005

ÖZGÜÇ Tahsin, **Kültepe: Kaniš /Neša**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005

REYHAN Esmâ ve CENGİZ Tülin B. (2016) , “Başkent Hattuşa’nın Şifacı Kadınları: Büyücüler”, Osman Köse (Ed), “**Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I**”, içinde, s(105,113), Samsun

REYHAN Esmâ, “Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük”, **Akademik Bakış**,2/3(2008), s.(227-242)

REYHAN Esmâ, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, **Archivum Anatolicum**,6/2(2003), s.(111-142)

SEVİNÇ Fatma, “Hititlerde Yeraltı Dünyası”, **Sosyal Bilimler Dergisi**”, 9 (2017), s.(231-247)

SİPAHİ Abdülkadir, **Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara 2006

ŞAHİN Tülay, **Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Ulaşım Ve Haberleşme**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007

TOSUN Mebrure ve YALVAÇ Kadriye, **Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989

UYŞAL Gülfem, “Mağara Sanatı”, **Mağara Araştırma Derneği**, 06800, s.(34-47)

ÜNAL Ahmet ,(2013),“Falcılık ve Kehanet”, Meltem Doğan- Alparslan, Metin Alparslan (Eds), “**Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**”, içinde, s.(452-473), İstanbul

ÜNAL Ahmet, **Hitit Devrinde Anadolu II**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003

ÜNAL Ahmet, Hitit Tıbbının Ana Hatları”, **Belleten**, XLIV/ 175 (1980), s.(476-495)

ÜNAL Ahmet,(2013), “Hititler’de Rüya”, Meltem Doğan- Alparslan, Metin Alparslan (Eds), “**Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**”, içinde, s.(476-491), İstanbul

YILDIRIM Nurgül, “Eski Mezopotamya ve Anadolu Uğursuzluk İnancı ve Bununla İlgili Büyü Ritüelleri”, **History Studies**, 7/1(2015), s.(239-248)

EKLER

Şekil-1: Lamaštu'ya karşı muska şeklinde yapılmış tablet (Mandacı, 2016: 230)

Şekil-2: kt 94/k 520(G.Barjomovic-M.T. Larsen, An Old Assyrian Incantation Against the Evil Eye: 146)

Şekil-3: Boğazköy'de ele geçen ciğer modeli (Ahmet Ünal, Falcılık ve Kehanet, 457)

Şekil-4: Boğazköy'de ele geçen ciğer modeli (Ahmet Ünal, Falcılık ve Kehanet,464)